

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

IVETA HORÁKOVÁ

3. ročník – prezenční studium

Obor: Český jazyk a výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání

Téma „nešťastné“ lásky v české literatuře 20. století

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubiček, Ph.D.

OLOMOUC 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D, za odborné vedení bakalářské práce, trpělivost, poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

Děkuji Mgr. Kamile Holáskové, Ph.D, za konzultace a poskytování rad při zpracování poznatků z oblasti psychologie.

OBSAH

| | |
|---|----|
| ÚVOD | 5 |
| 1 EMOCE A LÁSKA | 7 |
| 1.1 Vymezení pojmu emoce | 7 |
| 1.2 Láska z psychologického hlediska..... | 8 |
| 2 MILOSTNÁ TEMATIKA NAPŘÍČ DĚJINAMI | 10 |
| 2.1 Úloha lásky v literatuře | 10 |
| 2.2 Přehled nejznámějších milostných dvojic od nejstarších dob až do konce devatenáctého století | 11 |
| 2.2.1 Inspirace biblí | 11 |
| 2.2.2 Antické báje | 12 |
| 2.2.3 Dvorské eposy ze středověku | 14 |
| 2.2.4 Renesance | 15 |
| 2.2.5 Klasicismus | 16 |
| 2.2.6 Preromantismus | 17 |
| 2.2.7 Romantismus | 18 |
| 2.2.8 Novoromantismus | 19 |
| 2.2.9 Realismus..... | 20 |
| 2.3 Devatenácté a dvacáté století očima „dějin všedního dne“ | 21 |
| 2.3.1 Měšťanská láska..... | 21 |
| 2.3.2 Poměr k prostituci | 23 |
| 3 PANORAMA LÁSKY V ČESKÉ LITERATUŘE PRVNÍ POLOVINY DVACÁTÉHO STOLETÍ V PROMĚNÁCH DOBY | 24 |
| 3.1 Celková charakteristika | 24 |
| 3.1.1 Atmosféra doby na přelomu 19. a 20. století..... | 25 |
| 3.2 Ohlédnutí za devadesátými lety 19. století | 26 |
| 3.2.1 Realistická próza..... | 26 |
| 3.2.2 Drama na přelomu století..... | 27 |
| 3.3 Realistická próza na počátku 20. století | 33 |
| 3.3.1 Tradiční realistická próza..... | 33 |
| 3.3.2 Naturalistická próza | 35 |
| 3.3.3 Psychologická próza | 37 |

| | |
|--|-----------|
| 3.3.4 Próza ovlivněná impresionismem | 44 |
| 3.3.5 Próza s prvky anarchismu | 44 |
| 3.3.6 Próza se sentimentálními prvky | 45 |
| 3.4 Drama na počátku století | 46 |
| 3.5 Literatura mezi dvěma světovými válkami | 47 |
| 3.5.1 Románová balada..... | 48 |
| 3.5.2 Realistická próza s psychologickými prvky | 57 |
| ZÁVĚR..... | 62 |
| SEZNAM LITERATURY..... | 63 |
| ANOTACE..... | 68 |

ÚVOD

Lásku lze charakterizovat jako vztah vzájemné náklonnosti mezi dvěma lidmi. Milenecká láska v sobě zahrnuje velké množství emocí, které nedokážeme vůlí ovlivnit. Její kouzlo tedy spočívá v nevyzpytatelnosti. Tato skutečnost vytváří z lásky příběh nebezpečný, dramatický a někdy tragický. Proto také tematika lásky představuje jeden z nejčastěji využívaných motivů v literatuře.

Cílem této práce s názvem *Téma „nešťastné“ lásky v české literatuře 20. století* bude postihnout psychologicko-literární aspekty zvolené tematiky, tj. analýzu mezilidských vztahů, poznání duševního života literárních hrdinů a příčiny destrukce mileneckého citu. S ohledem na široké obsahové i časové rozpětí dané látky jsme se rozhodli namísto celého 20. století zpracovat jen časový úsek spadající do začátku 40. let, a to pouze v oblasti prózy a dramatu.

Práce je rozdělena do tří částí, z nichž stěžejní je prakticko-teoretická část. První část je zaměřena na základní psychologické poznatky z oblasti citů a emocí. Na jejím základě je vystavěna analýza chování postav.

Druhá část se pokouší vylíčit spojitost lásky, respektive milostného citu mezi mužem a ženou, v literárním a skutečném světě. Jako doklad trvalé literární inspirace jsou zároveň zmíněny nejznámější literární milostné příběhy a dvojice (především ve světové literatuře), a to od nejstarších dob až do konce 19. století. Dotýkáme se zde také tzv. „dějin všedního dne“, přičemž se zaměřujeme zejména na postavení a úlohu měšťanstva z konce 19. a počátkem 20. století. Zde se soustředíme především na měšťanskou lásku.

Třetí kapitola s názvem *Panorama lásky v české literatuře v proměnách doby* tvoří praktickou, ale zároveň také teoretickou část této práce. Jak už název napovídá, jejím úkolem je začlenit jednotlivá díla do kulturně-historického kontextu a do příslušných žánrů, a to od 90. let 19. století až do začátku 40. let 20. století. Nejedná se již o pohled na světovou literaturu, ale na vybraná díla českých spisovatelů. Analýza vybraných děl si klade za cíl nejen seznámit čtenáře s obsahem, ale především pomoci mu pochopit

okolnosti, které vedou k devalvaci milostného lidského citu, a pokusit se najít možná řešení. Pro některé příběhy jsme se snažili najít i paralelu v jiných knihách, zejména ze světové literatury.

1 EMOCE A LÁSKA

1.1 Vymezení pojmu emoce

Emoce můžeme charakterizovat jako komplexní jevy, které koordinují odlišné systémy reakce (fyziologický, prožitkový, výrazový), čímž nám pomáhají reagovat na různé výzvy nebo příležitosti v prostředí.

Jiná definice nám zase říká, že emoce jsou prožíváním vztahu jedince ke skutečnosti.¹ Rozlišujeme několik emocí a citů.

- 1) **Emoce** – převážně krátkodobé zážitky spojené s uspokojováním potřeb jedince, mívají situační ráz.
- 2) **City** – dlouhodobé prožívání spojené s potřebami a hodnotami jedince, jež vznikly v průběhu vývoje lidstva. Svou stěžejní úlohu zde sehrála především kultura.
- 3) **Nálady** – citové stavy, které se vyznačují slabou intenzitou, ale dlouhým trváním.
- 4) **Afekty** – emoční stavy vyznačující se prudkým nástupem, silnou intenzitou a krátkodobým trváním.
- 5) **Vášně** – velmi intenzivní a dlouhodobé emoční stavy vztahující se k záporným i kladným hodnotám jedince.²

Mezi důležité znaky emocí patří citlivost na změny v různých situacích, proto se emoce mohou působením různých okolností měnit. Jinými slovy – jedna emoce může být vyvolána rozdílnými podněty a táž situace může vzbuzovat různé emoční zážitky.

Co se týče **intenzity emocí** je zajímavý následující fakt. U intenzity platí, že čím víc vzrůstá působení nelibého podnětu, tím víc se nelibost stupňuje, zatímco při vzrůstajícím působení libého podnětu se libost zpočátku zvyšuje, ale pokud zvyšování intenzity nadále trvá, snižuje se a přechází v nelibost.

¹ ŠVANCARA, Josef. *Emoce, motivace, volní procesy*. Brno: MSD. 2003.

² NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia. 1997.

Každá emoce se projevuje v mnoha formách. Díky tomu zaznamenáváme řadu typů lásky, strachu, smutku a jiných emocí, jež se od sebe vzájemně liší. Emoce mohou vykazovat následující charakteristiky: libost – nelibost, úroveň – vzrušení, příjemný zážitek – nepříjemný zážitek, napětí – uvolnění, ale také intenzitu. Tyto složky se vztahují k prožitku.³

Základní emoce se dají rozdělit na: a) **kladné** – radost, láska, spokojenost;

b) **záporné** – smutek, nenávisť, strach.

Jiným faktorem pro jejich klasifikaci je vliv na jednání. Pokud mají na určitou činnost či jednání vliv kladný, hovoříme o **stenických emocích** a citech, pokud mají vliv záporný, jedná se o **emoce** a city **astenické**. Stenické zážitky nám dodávají sílu a energii, proto vybízejí k činnosti. Naproti tomu astenické zážitky sílu a energii ubírají, tudíž naši činnost snižují.⁴

1.2 Láska z psychologického hlediska

jde o složitý citový vztah, proto se o něj zajímali více spisovatelé než psychologové. Rozlišujeme 2 formy lásky: 1) **smyslnou** – vzniká mezi milenci,
2) **duchovně-duševní** – nalezneme ji ve vztazích mezi rodiči a dětmi, přáteli, atd.

V zásadě dělíme lásku na 3 druhy – rodičovskou, charitativní a erotickou.

Pozornost budeme soustředit především na **lásku erotickou**. Jde o párový citový vztah mezi jedinci opačného pohlaví, jehož podstatou je genotropismus, tedy sexuální přitažlivost mezi muži a ženami vyvolaná instinktem. Tato přitažlivost tvoří předpoklad k rozmnožování, tedy zachování druhu. Pouze u člověka došlo k oddělení sexu a plození, protože sex navíc slouží k dosahování slasti.

V lásce erotické mohou být obsaženy i následující prvky: 1) láska smyslná,
2) duchovní,
3) přátelská,
4) obětavá

(charitativní).

³ STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál. 2002.

⁴ ŠVANCARA, Josef. *Emoce, motivace, volní procesy*. Brno: MSD. 2003.

Láska může vzniknout na první pohled, kdy jedinec miluje svou představu (imago), kterou promítá do konkrétní osoby, nebo na základě dlouhodobějšího působení. Stav, který v nás vyvolává pohled na fyzicky atraktivního jedince však nesmíme zaměnit se skutečnou láskou, protože v tomto případě se jedná jen o **sexuální zaujetí**.

Plnohodnotná láska není iluze, ale intimní partnerské soužití, které samo o sobě dává oběma partnerům nezastupitelný smysl a dokáže vytvořit svazek (manželství, rodina), odolávající nepříznivým vnějším okolnostem.

Vášnivou lásku (romantickou) lze charakterizovat jako směs silných pocitů, zejména něžností a sexu, ale i zármutku a úzkosti. Projevuje se prudkostí a bouřlivostí. Tato láska v sobě skrývá paradox – čím je silnější, tím je zranitelnější. Z tohoto důvodu se nehodí jako východisko pro manželství, jelikož může velmi snadno přejít v nenávisť.

V manželském soužití se mnohem lépe oplatí **láska kamarádká**, která na rozdíl od lásky vášnivé neoplývá erupcemi citů, ale cití přátelskými a ohleduplnými. Vytváří pevný svazek. Manželé spolu mohou mnohem lépe spolupracovat a v období citových krizí a otřesů nesahají po radikálním řešení v podobě „rozvodového advokáta“.⁵

⁵ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia. 1997.

2 MILOSTNÁ TÉMATIKA NAPŘÍČ DĚJINAMI

2.1 Úloha lásky v literatuře

Láska v našich životech hraje nezastupitelnou úlohu, proto se pro svůj psychologický význam stala jedním z nejdůležitějších námětů v umění – knihách, filmech, divadelních hrách i písních.⁶ Tento silný cit nemusí vždy sehrávat stěžejní roli, ale alespoň okrajově, např. v podobě vedlejšího motivu, se s ním setkáváme v poměrně širokém množství knih. Jak praví jedno moudré rčení: „*Láska je solí života*“, proto i literatura ztrácí bez tohoto koření tu správnou „chuť“. Aby se mohl vztah literárních dvojic – manželských i mileneckých – vyvíjet, je zapotřebí, aby překonal nástrahy, které jim život přinese. Intriky, nenávisť, žárlivost, nevěra, nepříznivá dobová situace, to je jen výčet několika možných událostí, s kterými se hrdinové mohou setkat. Jedině díky těmto prožitým zkušenostem v sobě dokáží objevit, nejen co všechno jsou ochotni obětovat pro lásku, ale také si prověří pevnost svého svazku. Příběh bez dějových zvrátů by čtenáře nudil, proto je zapotřebí zakomponovat do jednoduché linie co nejvíce „tažných“ motivů. Ve čtenářově paměti utkví snáze tragický milostný příběh, s individuálními charaktery a zapeklitou zápletkou, protože zanechá hlubší „jizvy na jeho srdci“. Cílem těchto příběhů je, mimo jiné, především upozornit na možné nedostatky, které se nedopouští jen literární hrdinové, ale i sami čtenáři ve svých skutečných životech. Nezastupitelnou úlohu přitom hraje nutnost k zamyšlení nad příčinami zvratu a následně tragického vyústění příběhu. Čtenáři se prostřednictvím retrospekce a následného zhodnocení mohou poučit z chyb, jichž se snáze vyvarují i v osobních životech. Pokud dokážeme analyzovat příčinu problému a dosáhneme jeho vyřešení i v sobě samých, je podle mého názoru naplněn i cíl, pro který se určená kniha psala.

⁶ *Láska* [online]. [citováno 29. 3. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=L%C3%A1ska&oldid=5491866>>.

2.2 Přehled nejznámějších milostných dvojic od nejstarších dob až do konce devatenáctého století

S milostnou tematikou se v literatuře setkáváme odpradáвна. Prostřednictvím tohoto zevrubného přehledu známých milostných dvojic se pokusíme nastínit proměny pohledu na milostný cit ve vybraných etapách literárního vývoje, a to až do konce devatenáctého století.

2.2.1 Inspirace biblií

Téma lásky se zpracovávalo již odpradáвна. Jeden z prvních příběhů o milostném vztahu nalezneme v bibli. **Adama a Evu** můžeme chápat jako pravzor všech partnerských dvojic. Když okusili ovoce ze stromu Poznání, uviděli svou nahotu, poznali hřích a stali se praotci veškerého lidstva. Z Ráje však pro svůj čin byli vyhoštěni. Díky tomu však Evu (ženu) můžeme chápat jako tu, která se zasloužila o proměnu života, protože kvůli ní Adam opustil bezstarostný Ráj a byl donucen věnovat se shánění obživy pro svou rodinu. Žena probudila Adamovu aktivitu, vyburcovala ho k činům a skrze ni se muž mohl stát živitelem a ochráncem rodiny, zatímco žena zůstala sběračkou různých plodin a strážkyní rodinného krbu. I v mnoha dalších příbězích dvojic žena inspiruje muže k činům.⁷

S jistým typem intrik se setkáváme v příběhu **Josefa a Putifarky**. Putifarka byla ženou vysoce postaveného muže, zatoužila však po krásném a cudném správcevi Josefovi Egyptském a začala ho neomaleně svádět, nedbajíc jeho morálních i rozumových rad. V zápase ji Josef nešťastnou náhodou strhl šaty. Putifarka celou příhodu vylíčila jako Josefův pokus o znásilnění. Proto je tento příběh symbolem zhrzené vdané ženy toužící po mladém chlapci. Podobné téma nalezneme také v mýtu o **Faidře**, která sváděla nevlastního syna **Hyppolyta**.

Biblická tematika se stala inspirací pro řadu umělců. V souvislosti s milostnou tematikou připomeňme alespoň **Fausta** od **Goetha** či **Mistra a Markétku** od **Bulgakova**.

⁷ PAY, Pavel. *Příběhy lásky v dějinách*. Český Těšín: Petrklíč. 1996.

2.2.2 Antické báje

Ve starém Řecku nacházíme mnoho mýtů a pověstí, jejichž hlavní téma tvořila nešťastná láska. Osudy postav jsou často řízeny „neviditelnou rukou bohů“, proto hrdinové ztrácejí možnost žít svobodným životem.

Podobenství o tragické lásce, ale také o natolik silném citu ženy, který dovolí jiné ženě sdílet milovaného muže, nalezneme v řecké báji o **Afrodité** – bohyni lásky a krásy a **Adonisovi** – ideálu mužské krásy. Afroditina láska k Adonisovi byla tak silná, že svého milého nechala střežit samotnou bohyní podsvětí Persefonou. Ta se však do Adónise také zamilovala, žárlivě ho střežila a nechtěla ho Afrodité vrátit. Záslouhou boha Dia nakonec směl Adonis odejít zpět na svět za svou láskou, jeho pobyt zde však neměl dlouhého trvání. Při honu přišel o život a musel se už nadobro opět vrátit do podsvětí k Persefoně. Ta se soucitem k truchlící Afrodité dovolila, aby každoročně na půl roku odcházel zpět na svět.

Homérovi se připisuje autorství 2 významných eposů – Iliady a Odyssey.

Iliada líčí události posledních dnů trojské války, která by snad nebyla nikdy vznikla, kdyby Paris, syn trojského krále, neodloučil spartskému králi Menelaovi jeho ženu Helenu, údajně nejkrásnější ženu starověku. Nakonec za svůj čin zaplatil, protože Řekové se krutě pomstili.

Epos **Odyssea** vypráví příběh Odyssea, dobrodruha a účastníka trojské války, který celých 10 let po jejím skončení překonával mnohé nástrahy osudu jen proto, aby se mohl navrátit na rodnou Ithacu ke své manželce Penelopě a synu Telemachovi. Pomocí lsti zmaří snahy nápadníků, kteří se jeho ženě začínali dvořit, a navrátí se k Penelopě, věrné a milované ženě.

Tento příběh můžeme chápat jako podobenství nejen o manželské věrnosti a statečnosti, ale i o strastiplné cestě plné nástrah, kterou musíme vykonat, abychom dosáhli vytčeného cíle.

Známou dvojici představuje také **Theseus** a **Ariadna**. Do obecného povědomí se zapsalo zejména úsloví *Ariadnina nit*, díky níž našel Theseus cestu z labyrintu, kde zabil Minotaura. Ariadninu obětavou lásku, kvůli níž riskovala život a opustila svou vlast, však zradil tím, že ji beze slova vysvětlení opustil. Později se Ariadna stala ženou

Dionýsa. Poselství tohoto příběhu tkví v tom, že i když se dočkáme zrady, vždy existuje naděje na nový vztah.

Spojení dvojice **Eróta** (Amora, Cupida) a **Psyché** (Duše) jako alegorie Lásky a Duše se stalo obrazem ideálu, v němž se fyzické snoubilo s duševním.

Eros byl bohem lásky, za pomoci svých zlatých křídel se mohl volně pohybovat a díky luku s šípy zasahovat srdce pozemšťanů i bohů, jež poté zahořela láskou. Erós si počínal rozpustile a rozmarně, rád si se svými oběťmi pohrával. Láska se mohla proto jevit jako utrpení i jako nejsladší slast. Jednou však i on doplatil na své počínání a jeho srdce zahořelo láskou ke krásné Psyché, jež unesl a miloval se s ní. Ona však nesměla spatřit jeho podobu. Její závistivé sestry ji však přiměly k opaku. Psyché dojalo zjištění pravé totožnosti svého milého. Erós však tuto skutečnost nedokázal unést a svou milou navždy opustil.

Z tohoto příběhu vyplývá, že ve šťastném svazku dvou bytostí musí být zachováno něco tajemného a nepoznaného. Totální poznání druhého partnera může vést k nezájmu o něho, k odcizení jeho duše i těla.

Příběh **Filemona a Baukidy** lze pokládat za vzor manželské lásky a věrnosti. Tito dva staří manželé nezatvrdili svá srdce navzdory sobeckému světu. Ač sami chudí, nabídli poutníkům (ve skutečnosti přestrojeným olympským bohům) pohoštění ve své skromné chýši. Díky tomuto skutku jim daroval Zeus bohatství a slib splnit přání. Oba si přáli jediné – aby nikdy nemuseli žít jeden bez druhého a zemřeli současně. Až nadešel jejich čas, v jeden okamžik spolu zemřeli a proměnili se ve stromy, jejichž větve se stále spolu dotýkaly, jakoby se „hladily a objímaly.“ Tento příběh zpracoval nejen **Publius Ovidius Naso** ve svých **Proměnách**, ale v české literatuře i **Jaroslav Vrchlický** ve **Zlomcích epopoje**.

V klasické tragédii se v konfliktu střetávaly dvě neslučitelné vášně či vášně a povinnost, což způsobovalo prudké duševní výkyvy. V této souvislosti nesmíme zapomenout zmínit nejznámější starořecká dramata, jejichž hrdinové se stali předmětem zkoumání psychoanalytiků.

Mnoha ztvárnění se dočkala **Euripidova** tragédie **Médea**, jejíž ústřední dvojici tvořil Iáson a již zmíněná Médea, jež svému milému pomohla najít zlaté rouno, ale zradila přitom svou rodinu. Když však zjistila, že si Iáson namlouvá dceru jiného

panovníka, zosnovala krutou pomstu. Její nenávist byla natolik silná, že se rozhodla zabít i syny, které povila s Iásonem. Jedná se o podobenství vášnivé lásky, která se však stejně silně může obrátit v nenávist.

Sofoklova hra **Král Oidipus** zobrazuje konflikt osudu a vůle vzdorovat rozhodnutí bohů. Oidipus nevědomky zabil vlastního otce a aniž by cokoli tušil, oženil se s vlastní matkou Iokastou. Tento osud mu byl předpovězen už při narození. Jeho rodiče se sice snažili dělat vše proto, aby se věštba nenaplnila, ale slepé síle osudu nedokázali zabránit. Naopak se jí ještě více přibližovali. Když se Oidipus dozvěděl pravdu, potrestal sebe vypíchnutím očí a Iokasta spáchala sebevraždu.

Velmi zvláštní dvojici starověku, která se sice nezrodila v mysli spisovatelů, ale lze ji historicky doložit, tvořili řecký filozof **Sokrates** a jeho manželka **Xantipa**, jejíž jméno si dnes spojujeme s jistou nelichotivou vlastností. Sokrates byl považován za nejmoudřejšího muže antiky, zatímco o Xantipě víme, že platila za symbol zla a hašteřivosti, a to nejspíše neprávem. Možná i díky ní Sokrates prohlásil dodnes platný výrok, že *manželství je umění dialogu*.

2.2.3 Dvorské eposy ze středověku

Z období středověku pocházejí známé eposy **Píseň o Rollandovi** (12. stol.) a **Tristram a Izalda** (pol. 14. stol., později **Tristan a Isolda**). Typické bylo zpracování tématu osudové lásky.

Dvorský epos o **Tristramovi a Izaldě** čerpá ze staré keltské pověsti. Platí za příběh velké lásky, která prošla množstvím osudových zkoušek a velkých zvrátů. Tristram měl svému strýci, králi Markovi přivést nevěstu, krásnou irskou princeznu Izaldu Plavovlasou. Musel překonat mnohé překážky, než ji našel. Aby se budoucí manželé věrně milovali, připravila pro ně Izaldina matka nápoj lásky, který však nedopatřením vypil místo krále Tristram. Od té doby propadli Tristram a Izalda neodolatelné vášni, které ani vůlí nedokázali vzdorovat. Tristram chtěl dostát svému slovu a přivést králi nevěstu, ale zároveň ho spoutával milostný cit k této ženě. Milenci byly nuceni tajně se scházet. O jejich lásce se však dozvěděl král Marek, jenž musel

podle zákonu doby požadovat jejich smrt. I když se nakonec Tristram oženil s jinou ženou – Izaldou Bělorukou, přál si být pochován s pravou Izaldou. Spolu také zemřeli.

Na tomto příkladě vidíme, že láska mnohdy také působí mimo naši vůli, ovládá naše city a my ji nedokážeme vzdorovat, i kdybychom si to sebevíc přáli. Tristramův a Izaldin boj proti konvencím se stal trvalou inspirací, zejména pro díla romantismu.

2.2.4 Renesance

Rozvoj renesance v literatuře spadá do 14. – 16. století. Navazuje na odkaz antiky, ale renesanční hry se v mnohém od středověkých lišily. Zatímco hrdinky ze středověku zastávaly role pasivních trpítelek, v renesanční literatuře se setkáváme s energickými ženami, jež dokázaly za svůj život a lásku bojovat. Typickým motivem renesančních povídek je nevěra ženy. Můžeme se o tom přesvědčit například v **Dekameronu** od **Giovanniho Boccaccia**.

V období renesance spatřila světlo světa jedna z nejznámějších milostných tragédií – **Romeo a Julie** (1595) od **Williama Shakespeara**. Romeo pocházel z rodu Monteků, Julie z rodu Kapuletů. Mezi těmito rody panovala nenávisť. Tito dva mladí lidé se však do sebe zamilovali a navzdory svému původu se tajně oddali. V potyčce však Romeo zabil Juliina bratrance Tybalta a byl vyhoštěn ze země. Julie si měla na přání rodičů vzít Parida, proto za pomoci mnicha Vavřince fingovala svou smrt. Romeo však nebyl o této skutečnosti zpraven včas a nad milenciným tělem ukončil svůj život. Když se Julie opět probírala k životu a spatřila mrtvé tělo Romea, probodla se dýkou. Teprve smrt mladých milenců dokázala zneprátelené rody smířit.

Naproti tomu ve hře **Othello** (1603 – 1604) se oddané a čisté lásce staví do cesty žárlivost, vypočítavost, lež a touha po pomstě. Maur Othello a jeho milá Desdemona se velmi milují, uzavřou spolu sňatek. Othellov pobočník Jago však nepřeje tomuto citu, touží po vyšším společenském postavení. Spřádá intriky a našeptává Othellovi lži o Desdemonině nevěře. V Othellovi se vzbudí žárlivost. Zaslepený Othello uvěří Jagovým slovům a svou ženu uškrtí. Vzápětí se však dozvídá pravdu.

Tato tragédie dokazuje, jak snadno mohou vášnivé city zvítězit nad zdravým rozumem.

Další známá Shakespearova hra nese název **Zkrocení zlé ženy** (1593). Zde zpupnou a hašteřivou ženu Kateřinu dokáže změnit její manžel Petruccio. Tato hra, mimo jiné, pojednává o tom, jak důležitou roli ve vztahu zaujímá vzájemná tolerance.

V renesančních hrách nepůsobily jen průbojné ženy, ale také muži. Důkazem může být jedna z příhod románu španělského spisovatele **Miguele de Cervantese y Saavedry** s názvem **Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha** (1605).⁸ Tento zchudlý zeman se zhlédne v neskutečném světě rytířských románů, kde vládne statečnost, spravedlnost a stálá láska. Aby obnovil rytířskou ctnost a slávu, chce se stát jedním z nich a vydává se za paní svého srdce, kterou si sám pro sebe pojmenuje Dulcinea z Tobosa. Po procitnutí ze svých ideálů a zjištění, že dáma je ve skutečnosti prostá, nepřilíš pohledná paní, umírá. Tento příběh můžeme chápat také jako podobenství k první fázi lásky – zamilovanosti –, kdy do svého protějšku promítáme své představy a odmítáme vidět skutečnost.

2.2.5 Klasicismus

Klasicismus spadal do 17. a 18. století. Bylo pro něj typické navazování na renesanční ideály, odmítání emocionality, čímž vyzdvihovalo rozum, a dodržování pevného řádu místa, času a děje. Zkoumal vášeň mnohostranně, ve všech nuancích. Sám protagonista býval však mnohem elementárnější než jeho vášně.⁹

Patřily sem tragédie **Cid** od **Piera Corneilla** (1759) a **Faidra** od **Jeana Racina** (1677).

Corneillova tragédie **Cid** platí za drama lásky a cti, kde je zpodobena velikost a cena oběti. Hlavní postavy Rodrigo a Ximeny se mají stát manželi, situace se však zkomplikuje, když Rodrigo kvůli urážce svého otce zabije otce Ximeny. I přes svou lásku žádá Ximena Rodrigovo potrestání. Celý příběh vyznívá smírně, jelikož Rodrigo ukázal udatnost v boji, čímž si vysloužil také jméno Cid.

⁸ Druhý díl vyšel roku 1615.

⁹ GINSBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1982.

2.2.6 Preromantismus

Preromantismus, sahající do druhé poloviny 18. století, tvořil protiklad ke klasicismu, kde dominovala chladná rozumovost. Do popředí se dostaly citové prožitky „nezkaženého člověka“.

Goethův román v dopisech s názvem **Utrpení mladého Werthera** se stal symbolem nešťastné lásky, která však nepostrádala opravdovost, upřímnost a bezelstnost. Nadaný a vzdělaný mladý muž Werther se zamiloval do venkovské dívky Lotty. Jeho cit však zůstal neopětovaný. Ani odloučení mu nepomohlo zapomenout. Ze zoufalství spáchal sebevraždu.

Druhé Goethovo slavné dílo tvoří básnická skladba **Faust** (1808).¹⁰ Goethovy postavy doktora Fausta a prosté dívky Markétky symbolizují svár milostné vášně se svědomím. Faust se do Markétky okamžitě zamiloval, aby však byl jeho cit opětován, musel využít kouzelské síly d'ábla Mefista, jemuž upsal svou duši.

Z tohoto období pochází také román **Manon Lescaut** (1733) od spisovatele **Antoine-Francoise Prévosta d'Exiles**, kde rytíř de Grioux obětuje osudové lásce k lehkovážné hřišnici Manon svou kariéru i čest, a to i přesto, že Manon má pro svého rytíře jen „*věrnost srdce*“. Příběh o hledání čisté lásky v době, kdy v okolním světě dominuje touha po penězích a rozkoši, musí v 18. století skončit tragicky. U nás vešel tento příběh do povědomí díky spisovateli **Vítězslavu Nezvalovi**.

Za jednu z nejsilnějších tragédií středověku bývá označován příběh Abélarda a Héloisy, kterou se umělecky inspiroval také **J. J. Rousseau** pod názvem **Julie neboli Nová Heloisa** (1761). Sám Rousseau propagoval „návrat k přírodě“ a svobodné sexuální právo, tedy že milenci mají žít spolu. Jsou-li si dva lidé souzeni, jednou se opravdu sejdou a už je nic nerozdělí. Tyto jeho svobodomyšlné názory demonstroval i na příběhu zakázané lásky šlechtické dívky Julie a jejího učitele Saint-Preuxe. I když je jejich láska znemožněna a oba se v souladu s konvenční morálkou snaží překonat pokušení, nakonec podlehnou. Před naplněním jejich lásky však Julie nešťastnou náhodou umírá. Jedná se o kritiku měšťanské morálky, která se stavěla proti svobodné volbě partnera.

¹⁰ Druhý díl vyšel roku 1832.

Choderlos de Laclos je autorem dnes již klasického díla libertinismu¹¹ s názvem **Nebezpečné známosti** (1782). Jde o román v dopisech, kde dva libertiništi šlechtici Vikomt de Valmont a Markýza de Merteuil vypočítavě svádějí a následně odvrhují nevinné oběti. Nakonec se však sami zapletou do osidel vlastních sítí.

Podle jedné z teorií se za první analytický román považuje dílo **Kněžna de Clèves** (1678) od **paní de La Fayette** – stalo se předobrazem psychologických románů 19. století. Zde se vášně střetává s protikladnou silou. Konflikt pramení z povinnosti, opatrnickví a nedůvěry ovdovělé ženy potkat na cestách vášní k milenci trvalé štěstí.¹²

2.2.7 Romantismus

Romantismus, spadající do konce 18. a první poloviny 19. století, se zabýval celistvostí duše a typický pro něj byl stereotyp duševního života. Zde koexistovaly protiklady vzájemně neodlučitelně spjaté, jednalo se zejména o rozpor v jednotě osobnosti, rozpor mezi touhou a skutečností, ideálem a materiálem.¹³ Typickou postavu romantických děl tvoří člověk výjimečný.

Na pomezí realismu a romantismu se ocitá román **Evžen Oněgin** (1825 – 1830) od **A. S. Puškina**. Hlavní motiv tvoří neopětovaná láska znučeného šlechtice Evžena Oněgina k Taťáně Larinové. Román paradoxně končí tím, že Oněgin pozná svůj omyl, zahoří vášnivou láskou k Taťáně, ale ta je již vdaná za vysoce postaveného muže. I když Oněgina stále miluje, společenské konvence jí v uplatnění tohoto citu brání. Paralelně k tomuto příběhu se odvíjí láska snílka Lenského k Olze.

Chrám Matky Boží v Paříži (1831) spisovatele **Viktora Huga** patří za jeden z nejznámějších historických románů, jež zasáhl do většiny literárních a dramatických žánrů své doby. Čistá láska nevhledného hrbáče Quasimoda tvoří protiklad ke krásné, ale poněkud povrchní Esmeraldě, jež Quasimodovu lásku nedokázala ocenit.

¹¹ Umělecký směr, který kritizoval absenci mravní autority, uvolněnost a nevázanost francouzské šlechty.

¹² GINSBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1982.

¹³ GINSBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1982.

Vypočítavost v lásce, která slouží k postupu po společenském žebříčku je zobrazena ve **Stendhalově** díle **Červený a Černý** (1830). V Juliánu Sorelovi se střídají a sváří dvě vášně – ctižádost a láska, po ochabnutí jedné nastupuje druhá. Podobný námět zpracoval i naturalista **G. de Maupassant** v próze **Miláček** (1885).

2. 2. 8 Novoromantismus

Novoromantismus druhé poloviny 19. a počátku 20. století, který svým zaměřením reagoval na romantismus, považoval za důležitou složku individualitu, lyričnost a emocionalitu.

K novoromantismu řadíme veršované drama **Edmonda Rostanda** s názvem **Cyrano z Bergeracu** (1897), které se stalo symbolem sebeobětující se lásky. Titulní hrdina se zamiluje do své sestřenice **Roxany**, ale ve jménu jejího štěstí se nechá zapřít, čímž obětuje svou lásku pro někoho jiného. Své city k ní se zdráhá vyslovit, protože se stydí za svůj fyzický handicap spočívající ve velikém nosu. Jeho cit vyústí do takové míry, že své milé začne psát dopisy plné vřelého milostného citu a hloubky ducha, avšak vše tak činí tajně, neboť je adresuje ve jménu kadeta Kristiána, který Roxanu rovněž miluje, avšak postrádá Cyranovy kvality. Roxana se zamiluje do Kristiána, její láska však ve skutečnosti patří Cyranovi, neboť on je autorem oněch slov. Nakonec však Roxana zjistí pravdu a vyzná se Cyranovi ze své lásky, on je však smrtelně zraněn a umírá.

2.2.9 Realismus

Pro realismus 2. poloviny 19. století se vžilo označení *kritický realismus*. Byla pro něj typická podmíněnost, úsilí o pravdivé zachycení skutečnosti a psychologická analýza soustředěná na nesoulad mezi chováním a citem.¹⁴ Ústředním motivem většiny děl je ženina emancipace a problémy manželského soužití.

Z realistů uvedme **L. N. Tolstého** a jeho romány **Anna Kareninová** (1878) a **Vojna a mír** (1865 – 1869).

V psychologickém románu **Anna Kareninová** se odvíjí 2 paralelní příběhy milostných dvojic. Je zde ukázána zhoubná vášeň Anny Kareninové k milenci Vronskému, ale i věrná a všeodpouštějící láska jejího manžela Alexandra Karenina. Jejich protějškem je harmonický vztah Leona a Kitty. Soudobá společnost nedává Anně Kareninové možnost volby, proto končí svůj život sebevraždou.

V této souvislosti lze připomenout **Flaubertovy** romány **Paní Bovaryová** (1856) a **Citová výchova** (1869). V prvně jmenovaném díle doženou hlavní hrdinku k sebevraždě citová zklamání, nedostatek lásky k manželovi a tíha viny kvůli finančním machinacím. V Citové výchově tvoří překážku ctnost a rozvaha hrdinky, avšak ona nenaplněná láska jejího milence trýzní a „vytváří *ono specifické ovzduší, v němž oba nalézají cosi jako rozkoš.*“¹⁵

¹⁴ Tamtéž, s. 256.

¹⁵ Tamtéž, s. 259.

2.3 Devatenácté a dvacáté století očima „dějin všedního dne“

Tato kapitola si klade za cíl obeznámit čtenáře s tzv. *dějiny všedního dne*, tedy životní realitou daného období. Zde se zaměříme na problematiku měšťanské morálky, jejíž principy se setkávaly s kritikou, zejména v oblasti citového uplatnění. Pozornost budeme soustředit na výběr partnera a postoj měšťanstva k prostituci.

2.3.1 Měšťanská láska

Romantická láska tvoří časté náměty literárních děl, ale setrvat v takovémto vztahu až do konce života nebylo v 19. století vůbec myslitelné. Milenecká láska se tedy odehrávala daleko častěji mimo manželství. Plzák v souvislosti s tímto tématem uvádí, že: „*Nikdy neexistoval zlatý věk věčné milenecké lásky.*“¹⁶ Také poznamenává, že „*od samého počátku křesťanství rozhodoval o uzavření sňatku majetek.*“¹⁷ Tato situace trvala že do konce 1. světové války, tedy roku 1918. Nikdo se nevěsty neptal na její city k budoucímu muži. Případná náklonnost se mohla v lásku rozvinout až během manželství.

Pěstovalo se **snoubenectví**. Výběr ženicha podléhal vůli rodičů. Panenství se chápalo jako samozřejmost. Které vlastnosti se u ženicha posuzovali na prvním místě? Společenské postavení, zachovalost a schopnost uživit rodinu. Rodiče po zhodnocení míry těchto vlastností rozhodli, zda smí muž jejich dceru v přítomnosti matky či tety doprovázet.

Podle společenských konvencí se vyžadovalo, aby se **muž ženě dvořil**, zatímco **od dívky** se očekávala jistá **zdrženlivost a upejpavost**. Ve městě i na vesnici se tzv. *korzovalo* (viz *Petrolejové lampy*), jednalo se o procházku či jakousi promenádu, často v přítomnosti matky. Zde byla vhodná příležitost seznámit se s budoucím manželem, který se k oběma dámám (matce a dceři) za matčina svolení připojil. **Předmanželské milenectví** se odvíjelo pouze formou vyznávání lásky, ale nic víc neexistovalo. K pohlavnímu styku docházelo až o svatební noci. Většinou se jednalo o jednorázovou záležitost bez milostné přede hry.

¹⁶ PLZÁK, Miroslav. *Srdce zmámené láskou*. 1. vyd. Praha: Motto. 2002, s. 58.

¹⁷ Tamtéž, s. 57.

Protože ještě nebyla rozšířena antikoncepce, ženy často rodily. Tato činnost je natolik vysilovala, že k pohlavnímu styku získávaly odpor. Dokonce i muži přestávali být sexuálně aktivní, a to již kolem čtyřiceti let věku.

Výběr partnera podle výše majetku se nám dnes může zdát jako velmi barbarský. Při posuzování těchto okolností však nesmíme zapomenout na jednu důležitou věc: v 19. století neustále hrozilo nebezpečí hladu a bídy, dokonce i šlechta mohla snadno přijít o majetek, proto dobré finanční poměry tvořily předpoklad toho, že nouze a hlad v manželství nenastanou.¹⁸

Navenek bylo důležité „zachovat si **slušnost**“. Ve 2. polovině 19. století byly dokonce z veřejného života vyloučeny všechny pohlavní věci. Láska pro veřejný život přestala téměř existovat. Tzv. „slušní“ lidé se na veřejnosti tvářili jako by žádné pohlaví neměli, to se pokládalo za korektní chování. Láska v literatuře či na divadle se pro „pořádné lidi“ objevovala jen v nejslušnější formě. O cizoložství, nemanželských dětech a o prodejné lásce nemohla být ani zmínka. Každá láska skončila tím, že „se vzali“ nebo si zoufali, že „nemohou se vzít“. Všichni, kdo se proti takovým zákonům slušnosti provinili, byli potrestáni opovržením. Každý předmanželský pohlavní styk se u ženy chápal jako *nepočestné smilstvo*; pokud z něho otěhotněla, ztratila úctu, lidé ji zavrhli, opovrhovali jí a pohoršovali se nad ní. Tohoto opovržení nebylo ušetřeno ani její nemanželské dítě. Pokud žena praktikovala tzv. *volnou lásku*, stavěli ji na stejnou úroveň jako nevěstku.¹⁹

Ačkoli měla být láska podmínkou manželství a pohlavního styku, stavělo měšťácké manželství především **na rozumu**. Výjimku někdy tvořilo manželství v nižších třídách, ale i zde bylo hlavním kritériem pro jeho uzavření „lacinější živobytí“. Lépe se totiž vyplatí žít v páru než samotářsky.

Láska plnila charakter **zboží**. Žena s penězi představovala pro obchodníka či výrobce možnost samostatnosti, rozšíření živnosti a kariéry, tedy postup na společenském žebříčku. A jaké výhody vyplývaly z tohoto manželství pro ženu? Získala si společenskou hodnost. Peníze a majetek začínaly nabývat téhož postavení jako moc, vliv a úspěch. Rozumové a peněžní manželství se rozmáhá ve všech zemích a ve všech vrstvách. Partneři se od sebe často diametrálně odlišují. Mládí – stáří,

¹⁸ PLZÁK, Miroslav. *Srdce zmámené láskou*. 1. vyd. Praha: Motto. 2002.

¹⁹ NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny lásky*. Číslo vydání neuvedeno. Praha: L. Šotek. 1926.

lhostejnost – žádostivost, krása – ošklivost, to je jen malý výčet vlastností, které představují se mohou vyskytnout v libovolné kombinaci. Zprostředkovatelný sňatků a sňatková inzerce nabývají na důležitosti před společenskými zábavami a plesy (viz *Balada z Karlína*).

2.3.2 Poměr k prostituci

Ve vyšší společnosti se směl muž oženit teprve tehdy, až dosáhl takového společenského postavení, kdy byl schopný zajistit rodinu. To se zřídka stávalo před třicátým či třicátým pátým rokem jeho života. Protože však muž nechtěl „odsunout“ své milostné touhy až do vzdálené budoucnosti, nezbývalo mu nic jiného, než se uchýlit k styku předmanželskému, tedy k **prostituci**.

U nižších tříd můžeme shledat rozdíl. Služeb prostitutek muži používají zřídka, protože dostávali pravidelný styk „*darem*“. Vidíme, že především ve vyšších kruzích se prostituce stala náhražkou milostného poměru a manželství. Můžeme tedy konstatovat, že prosté dívky měly přirozenější a zdravější pohled na pohlavní život, zatímco měšťanská upejřavost či nedostatečná pohlavní výchova zapříčinila, že nápadníci mnohem častěji navštěvovali nevěstince, kde se dívky jevily jako přístupnější a dráždivější. Majetní muži v těchto předmanželských stycích setrvali, protože jim poskytovaly pravidelný a nezávazný sexuální prožitek, o kterém si v manželství založeném na konvencích a majetkových poměrech, „*mohli nechat jen zdát*.“²⁰

Ženy byly vydávány napospas zvráceným choutkám zákazníků, což mělo nepopíratelný vliv na jejich povahu. Rysy zločinnosti a zvrhlosti se u dívek mohly objevit až po určité době provozování řemesla. Domněnka, že je žena zkažená ještě dříve, se proto jevila jako neopodstatnělá. Dívka mohla být čistá a nevinná, často se do nevěstince dostala právě proto, že ve společnosti nenašla jinou možnost obživy (viz *Kašpar Lén mstitel*). Prostitutka sloužící v nevěstinci se ocitala v mnohem těžší situaci než než prostitutka pouliční. Dívka v nevěstinci se totiž od prvního dne stávala dlužníkem majitele nevěstince, který ji zajišťoval stravu i bydlení.

²⁰ Tamtéž, s. 398 – 399.

3 PANORAMA LÁSKY V ČESKÉ LITERATUŘE PRVNÍ POLOVINY DVACÁTÉHO STOLETÍ V PROMĚNÁCH DOBY

3.1 Celková charakteristika

V první polovině 20. století dochází k rozvoji moderní české literatury, jehož počátek spatřujeme již v devadesátých letech 19. století. Hlavní přínos toho období tkví v dovršení emancipace české literatury a ve zdůraznění její estetické funkce. Zásadou České moderny se do umělecké literatury navrátila vnitřní pravdivost a důraz na umělecká kritéria. Vedle již existujícího realismu a naturalismu vzniká řada nových směrů, např. symbolismus, impresionismus, dekadentní hnutí. Na počátku 20. století se tato diferenciací ještě více prohloubila. Dekadence a symbolismus doznívají a na jejich místo nastupují nové tendence senzualismu, vitalismu a civilismu.

Ve dvacátých letech 20. století dominuje literatuře expresionismus, poetismus, méně dadaismus a zásluhou dělnického hnutí i proletářská literatura. Ve třicátých letech je poetismus vystřídán surrealismem, který prezentují V. Nezval a K. Teige. Vzniká také existenciální tvorba (Halas), jež v letech 40. ožila v dílech J. Orteny a později u básníků skupiny 42. Próza nabývá srovnatelného postavení s poezií. Dochází k žánrovému rozrůznění prózy a jinému, hlubšímu vidění světa. Svůj rozvoj zažívá psychologická próza a společenský román, který u řady levicově orientovaných autorů získal sociální vyznění.²¹

²¹ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995.

3.1.1 Atmosféra doby na přelomu 19. a 20. století

Počátkem století doléhá na společnost krize a s ní související sociální problémy. Sílí touha po spravedlivějším uspořádání společnosti bez válek, bídy, předsudků a morálních konvencí. Tato tendence se projevuje i v literatuře.

Moc v Rakousko-Uhersku zastává katolická církev, konzervativní byrokracie a policejní aparát. Ještě stále zde přežívá feudalismus. Vedle třídního útisku se rozmáhá i útlak národnostní. Jednota jedince i společnosti je narušena, člověk se ve světě ovládaném penězi cítí nesvobodně a vůči měšťácké společnosti zastává nonkonformní postoje. Maloměšťáctví svým nacionalismem a provincialismem tvoří oporu reakčního státu. Přerod je zapotřebí v oblasti morálky, zejména v manželství, v němž žena zaujímá nerovnoprávné postavení, ale také v milostných vztazích, v nichž se projevuje pokrytectví. Morální předsudky se jeví jako překážka, která brání rozvoji osobnosti a potlačuje lidskou přirozenost. Spisovatelé si tento problém uvědomují, a proto ve svých dílech české maloměšťáctví nemilosrdně pranýřují.²²

Změny ve společnosti způsobují, že se do popředí dostává touha po revoluci, která by znamenala nové společenské uspořádání. Vzniká **dělnické hnutí** orientované na marxismus a organizované ve straně sociálně demokratické. Účastí v politice a publicistice si získalo řadu spisovatelů, např. Ivana Olbrachta, Helenu Malířovou, Marii Majerovou. Revoluční myšlenky propagovalo i **anarchistické hnutí**, ale na rozdíl od marxismu chtělo dospět k svobodné společnosti bez tříd osvobozením jedince, nikoli osvobozením třídy. Program tohoto hnutí požadoval generální stávkou, usiloval o destrukci státu. Protože se však nedokázal sjednotit a realizovat svůj program, začal se rozkládat a zanikl. Myšlenky anarchismu vyznával zejména S. K. Neumann a jiní básníci soustředění kolem časopisu *Nový kult*, např. F. Gellner, F. Šrámek, K. Toman, J. Mahen, J. Machar.

Vzestup průmyslové civilizace a moderní techniky si žádá změnu životního stylu, ta zasahuje i umění a kulturu. Mění se i dosavadní umělecké normy a vznikají nové umělecké směry, které výrazně narušují tradiční formy. Vedle již existujícího

²² BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století I*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství (dále jen SPN), 1973.

kritického realismu a **naturalismu** vzniká řada nových směrů – impresionismus, symbolismus, dekadence a expresionismus.

- **Impresionismus** usiloval o vyjádření pocitů a nálad v prchavém okamžiku. Uplatnil se v poezii, próze i dramatu u F. Šrámka, v poezii u A. Sovy a dále v próze R. Svobodové.
- **Symbolismus** vycházel z básníkovy subjektivního vnímání světa a projevil se především v poezii. Reagoval na sociální a národní realitu, a to v tvorbě A. Sovy, O. Březiny, K. Hlaváčka, P. Bezruče i F. Šrámka.
- **Dekadence** nabývá většího významu v letech devadesátých. Její prvky se uplatňovaly u autorů sdružených kolem časopisu *Moderní revue*. Protiměšťácký nonkonformismus je vystředán tradicionalismem s nacionalistickými sklony. Na počátku století se ocitá v pozadí.
- **Expresionismus** se v české literatuře projevil jen částečně, usiloval o vyjádření duchovní podstaty člověka, výraz a dramatické napětí.

3.2 Ohlédnutí za devadesátými lety 19. století

3.2.1 Realistická próza

V devadesátých letech 19. století v próze stále převažoval realismus. Snažil se proniknout do psychologie lidí své doby a zkoumal, jakou úlohu u nich hraje sociálního prostředí. Jako příklad lze uvést román **Ignáta Herrmanna Otec Kondelík a ženich Vejvara** (1898), který je věrnou sondou do života lidí z maloměstského prostředí. Právě na tento neblahý „fenomén maloměšťáctví“ se ve dvacátém století snesla ostrá kritika.²³

Pan Kondelík byl považován za schopného a svědomitého živnostníka, paní Kondelíková zase za vzornou manželku a matku, která si pro své dítě přála jen to nejlepší. Dcera Pepička respektovala rozhodnutí svých rodičů a o věcech milostných věděla pramálo. Neohrabaný nápadník a později ženich Vejvara musel vynaložit veliké

²³ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel., 1981.

úsilí, než se mu podařilo získat svolení rodičů k sňatku. Teprve o svatební noci se mohl konečně ujmout své manželské povinnosti.

O tom, že děj románu se od skutečnosti příliš nelišil, vypráví S. K. Neumann v jedné z kapitol Dějin lásky:

„Mravní přetvářka jako zákon veřejné mravnosti v buržoasní společnosti znamená rozšíření maloměstské morálky na všechny třídy. Tenhle stav panoval po celé století 19. a důsledek byl ten, že dospělí neměli objektivního jasná o pohlavních otázkách a dospívající pokolení nemělo vůbec žádné skutečné znalosti pohlavních věcí. (...) Nevědomost byla také fakt u většiny dospívajícího pohlaví ženského. Považovali ji za nejlepší ochranu před ztrátou panenského věnečku...“²⁴

Hermannův román na pozadí idylické tematiky v jádru věrně zobrazoval pravé poměry panující v měšťácké společnosti. Přesto lze toto dílo zařadit mezi průkopnické, protože zde poprvé byla naznačena „problematika“ svatební noci.

Naopak tragický motiv ztroskotaného manželství můžeme vidět v jiném Hermannově románu s názvem **U snědeného krámu** (1890). Hlavní postava Martina Žemly se z pozice chudého učně dopracuje k majetku, ale právě na něm jeho manželství ztroskotává.²⁵

3.2.2 Drama na přelomu století

Díla romanticko-historického rázu tvořil **Julius Zeyer**. Roku 1898 vydal pohádkovou hru **Radúz a Mahulena**. I když končí šťastně, v průběhu hry se hrdinům staví do cesty mnoho překážek.

Děj zasadil Zeyer na Slovensko do oblasti bájně Magury. Radúz, syn magurského krále, při pronásledování jelena zabloudil do říše svého nepřítele, krále Stojmíra. Bílý jelen, kterého pronásledoval a pak zabil, patřil nejmladší ze Stojmírových dcer, krásné Mahuleně. Radúz byl za trest přikován ke skále. Ukázalo se, že do Radúzovy matky byl kdysi zamilován král Stojmír. Ona však dala přednost jinému, Radúzovu otci. Nynější manželka krále Stojmíra, Runa, tuto skutečnost znala, proto se k zajatci chovala velmi krutě. Mahulena nejdříve prince litovala, později se do něj zamilovala a podařilo se jí ho

²⁴ NEUMANN, S. K. *Dějiny lásky*. Praha: L. Šotek. 1926, s. 405.

²⁵BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981, s. 49.

osvobodit. Runa strojila intriky a snažila se Radúze zabít, on ji však přemohl. Ve vzteku uvrhla Runa na oba milence hroznou kletbu. Spočívala v tom, že pokud políbí Radúze jiná žena, zapomene na Mahulenu. Když se milenci vrátili do Magury, Radúz se dozvěděl o smrti svého otce. Polibkem dojaté matky se kletba naplnila. Mahulena se proměnila v topol a Radúz na ni zapomněl. Byl od té doby duchem nepřítomný, k topolu ho vázala nějaká tajemná síla. Když se jeho matka rozhodla topol podtít, protože podle jejího mínění bránil synovu uzdravení, vytryskla ze stromu krev. Potřísnila Radúzovo čelo, což způsobilo, že se Radúz opět uzdravil a Mahulena se proměnila opět v ženu. V zápětí došla zpráva o tom, že královna Runa zemřela.

Hlavní motiv této pohádky tvoří síla věrné lásky. O Radúze bojují dvě ženy – zatímco Mahulena ho miluje, Runa ho nenávidí a chce ho zničit. Její cit přitom pramení z minulosti. Domnívá se, že jí bylo v mládí ukřivděno, protože se Stojmír zamiloval do Nyoly, Radúzovy matky. Její nenávist nabírá na síle o to víc, když zjistí, že láska k Nyole u Stojmíra nikdy nevyprchala. Nenávist a zloba patří k citům, které často stojí za tragickým vyústěním mnoha příběhů.

Problematiku morálních předsudků a duševních krizí ukázali **Alois a Vilém Mrštíkovi** ve hře **Maryša** (1894). Toto sociální drama patří k vrcholům české realistické dramatiky.

Odehrává se roku 1886 v jihomoravské vesnici, po uplynutí dvou let se přesouvá do okolí Brna. Dvojice Maryša a Francek k sobě chovají lásku. Maryša však pochází z bohaté rodiny sedláka, který o jejich vztahu nechce nic slyšet. Rozvoji milostného citu zabrání Franckův odchod na vojnu. Maryšini rodiče dívku přinutí ke sňatku s majetným mlynářem Vávrou, vdovcem, který žíví několik dětí. Vávra však nemá dobrou pověst. Říká se, že svou ženu bil. Maryša se vzpírá, ale nakonec vidí, že proti vůli rodičů nic nezmůže a k svatbě svolí. Předem však ví, že Vávru si nikdy nezamiluje. Manželství není šťastné. Trpí jím Maryša i Vávra. Lízal, otec Maryši, navíc zeti odmítá vyplatit slíbené věno, protože vidí důsledky vynuceného manželství. Po dvou letech se Francek vrací z vojny a doufá, že Maryšu opět získá. Ta však nechce Vávru opustit, i když Francka stále miluje. Když Francek vyzývá Maryšu k útěku, odmítá. Vávra si „chození za ženou“ nenechá líbit a pokouší se Francka postřelit. Neuspěje. Dívka už nedokáže dále snášet utrpení a nesvobodu. Situaci řeší tím, že Vávrovi nasype do kávy jed na krysy. Smrtí Vávry je dovršen dívčin nešťastný osud.

Za tragické vyústění může opět vliv doby. Koncem 19. století bylo nemyslitelné, aby ve výběru partnera rozhodoval cit zvaný láska. Protože se rozhodnutí rodičů přijímala bez námitek, nezbývalo nic jiného, než souhlasit s partnerem, kterého dívky určily. Tragika Maryšina činu v závěru hry spočívá v tom, že již nevidí jiného východiska. Odmítá s Franckem prchnout, protože by riskovala Vávrovu odplatu. Sebevražda by také nic nevyřešila, jelikož se domnívá, že by Vávra soka stejně zabil.

V tomto případě jsou vztahy ničeny touhou po majetku a silnými předsudky panujícími na české vesnici. Stojí však za zmínku slova doktora Plzáka, podle něhož se Maryšino počínání nezakládá na pravdě a jde jen o literární iluzi, která se neslučovala s „praxí“ ve skutečném životě: „*Literární boj o romantickou lásku, kdy se dva do sebe zamilují a pak se berou bez ohledu na majetek, vznikal v druhé polovině 19. století a vyvolával lákavé iluze v době, kdy se ale o jeho realizaci nikdo nepokoušel. (...)Mnohé ženské oko zaslzelo, ale žádnou Maryšu té doby ani ve snu nenapadlo brát si Francka a opustit majetného Vávru.*“²⁶

Vilém Mrštík si uvědomoval hospodářsko-společenské poměry panující na vesnici. Na vlastní oči viděl, jak si majetný sedlák váží jen svého majetku a nad čeledínem „ohrnuje nos“, jak selskému synovi není dovoleno vzít si chudé děvče, stejně jako nemajetnému chasníkovi není dovoleno přiženit se na grunt. Věděl, že není v jeho silách cokoliiv měnit. Proto na ně chtěl alespoň upozornit, vyjádřit protest a ukázat, že mladí lidé si zaslouží zastání, jelikož především oni těmito poměry trpěli. To je také důvodem proč bratři Mrštíkové sáhli po literární stylizaci a spojili několik různých příběhů v jeden. Pro vznik dramatu bylo zapotřebí „upřesnit“ charaktery a vyhrotit konflikt. Na jevišti Maryša svého muže otráвила, ale ve skutečnosti s ním žila ve spořádaném manželství, vychovala děti nevlastní i vlastní. Byla starostlivou matkou a svému muži dobrou ženou.²⁷

Podobné téma, avšak z prostředí městského, zpracoval také **Jaroslav Hilbert** v symbolistickém dramatu **Vina** (1886), jež je podle mého názoru neprávem opomíjeno.

Měšťanská dívka Mína žije pouze s matkou a bratrem Jiřím, otec zemřel. Matka se k dceři chová chladně, lhostejně a nesnaží se jí pochopit. Kdysi milovala operního

²⁶ PLZÁK, Miroslav. *Srdce zmámené láskou*. 1. vyd. Praha: Motto. 2002, s. 58.

²⁷ *Z historie. Mrštici a Maryša* [online]. [cit. 29. 3. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://www.tesany.cz/obec/z-historie-mrstici-a-marysa>>.

zpěváka, sama se chtěla stát operní zpěvačkou, ale vnutily ji jiného. Vdala se bez lásky a opravdovým citem k manželovi již nikdy nezahořela. Rodina živořila a až poslední dobou se jí díky Jirkově povolání sochaře začíná dařit. Mína je zasnoubená se spisovatelem Stáňou Hoškem, matka však jejich lásce příliš nepřeje. Představovala by si zámožnějšího ženicha. Mína lituje své minulosti, kdy jako šestnáctiletá nezkušená dívka dopustila, aby ji svedl jeden student. Sama říká:

*„Do šestnáctého roku byla jsem hloupé dítě, opožděné ve vývoji, opuštěné a bez dohledu a nezodpovídám ničeho z toho, co bylo. A nikdo nemá práva mně vyčítati! Nikdo! Odmítám i odpouštění viny z dětství (...) vyřídila jsem si své věci sama se svým svědomím.“*²⁸

Její nenaplněné touhy zřetelně dokládá následující ukázka, kde vidíme, jaké péče se jí v dospívání dostávalo, či spíše nedostávalo:

*„Já vždycky tolik závidím všem, kdož skutečně mají matku. Jak by bylo bývalo jinak se mnou! (...) Mne maminka nemá ráda – snad proto, že prý jsem ve všem podobna otci. A jako bych jejím dítětem vlastně nebyla (...) Nevyčítám ji, protože je nešťastna, ale zodpovědnost za hříchy mého mládí padá přece na ni!“*²⁹

Vylíčení útrap a ochuzení o citovou lásku matky zde vyznívají ještě silněji:

*„Tak to vždy u nás chodilo. – Kde hledala jsem srdce, tam se mi nastavil kámen, když jsem rozevřela náruč k objetí, byla jsem odražena nebo zanechána s rozpiatýma rukama; ale kde mě kdo mohl uhodit, kdo mrsknout, kdo zranit, ten neváhal, ten byl vždy s ranou po ruce.“*³⁰

O své „vině“ se Mína nedokázala po sedm let nikomu svěřit, dokonce ani Stáňovi, díky kterému poznala opět štěstí a lásku. Nyní už nadále nechce klamat sebe i okolí. Pokrytectví, k němuž byla dohnána svým studem ji ničí. Je odhodlána říct milému pravdu. Pokud by se však mělo jednat o odpuštění z lítosti, nepřijme jej. Na scéně se však nečekaně objevuje Uhlíř, Mínin svůdce, což rodina netuší. Během uplynulých let nabyl výnosného postavení mistra v cukrovaru. Přišel proto, aby se opět začal dvořit Míně a nabídl jí sňatek. Mína ho odmítá, tuší, že je tu jen z pouhého rozmaru, z nudy venkova a touhy po „paničce“. Dívka se rozhodne Stáňovi vše říct, věří

²⁸ HILBERT, Jaroslav. Vlna. 10. vyd. Praha: Bursík a Kohout. 1943, s. 23.

²⁹ Tamtéž, s. 25.

³⁰ Tamtéž, s. 84.

v jeho odpuštění. Stáňa je však snílek a věří v čistotu a nebývalé kouzlo Míny, která ho svou láskou povznesla. Situace se komplikuje a Stáňa se vše dozvídá i z úst Uhlířových. Je nebývalou změnou situace natolik rozhořčen, že Mínu nazve nestydou a lhářkou. Tím dívku urazí a poníží. Ze zoufalství se děvče vrhá do Uhlířovy náruče. Přijímá jeho nabídku k sňatku. Matka však k němu nečekaně svolení nedává, myslí si, že dcera jedná z vypočítavosti a sobeckosti. Stáňa po odeznění počátečního vzteku prosí Mínu za odpuštění. Pozdě. I když ho stále miluje, je odhodlána provdat se za Uhlíře, aby si získala ztracenou sebeúctu. Nechce přijmout nabízené štěstí. Ze zoufalství spáchá sebevraždu skokem z okna.

V příběhu bychom si měli povšimnout několika důležitých momentů, které nesou určité varování. Pokud by byly brány v potaz, nemuselo by k sebevraždě Míny dojít.

- 1) Dívka si nepřeje nic jiného, než aby ji Hošek neopustil, protože ví, že kdyby toto zklamání zažila podruhé, nevzpamatovala by se z toho. Ve chvíli, kdy ji Hošek nedokáže odpustit, ztrácí něco i z jeho lásky.
- 2) Mína vždy hledala soucit u matky, která ji nikdy neukázala mateřskou náruč lásky a sebemenší zájem o vyslechnutí jejích strastí. Když se o náznak matčina porozumění ještě zoufale pokouší na konci 3. dějství, dočká se jen opovržení a zraňujících slov. V tomto okamžiku už plánuje sebevraždu, protože si matka v domě nepřeje poskvrněnou ženu.
- 3) Když Hoškovi prozradí, že byla po jeho odchodu schopná nabízet se Uhlířovi jako nevěstka, nenalezne u něho dostatek síly k tomu, aby s ní sdílel její vinu. I kdyby si snad vzala Hoška, její „vina“ by v manželství zůstala. Pokud by v sobě našel sílu k překonání této překážky, mohlo se dívčině sebevraždě zabránit.

Tato hra opět kritizuje falešnou morálku společnosti, tentokrát však měšťanské. Nedostatek lásky a nepochopení ze strany rodičů jsme mohli již zaznamenat ve hře **Maryša**. Zde se však navíc jedná o předsudek, jenž požaduje zachovat panenství až do manželství, což vede k tragické sebevraždě mladé dívky. Nermalou vinu na tomto činu nese citově odtažitý postoj matky. Fakt, že se dcera povahově podobá nemilovanému muži, dokáže u matky vzbudit citový odpor k vlastnímu dítěti. Zde vidíme, jaké může být vyústění manželství bez lásky. Toto manželství si chtěl vynutit

i Uhlíř, a to pouze proto, že dívky na venkově nepovažoval za hodné svého postavení. Jeho vina tkví především v tom, že dívku po svedení opustil a teprve po letech jí nabídl sňatek. Kvůli němu ji odsoudili. Nutno však říct, že díky tomuto poklesnutí Mína dokázala odhalit povrchnost měšťanského života a našla hodnoty vyšší, které se také promítly v jejích mravních hodnotách.

Gabriela Preissová ve svém vesnickém dramatu **Gazdina roba** (1889) rovněž zobrazila předsudky panující na české vesnici.

Děj zasadila na Moravské Slovácko. Sličná švadlena Eva je zamilovaná do Mánka, mládence ze statku. On její city také opětuje, ale zdráhá se odporovat vůli své matky Mešjanovky, která by si jako jeho ženu představovala jiné, bohatější děvče – Maryšu Kotlibovou. Evou, která pochází z nuzných poměrů, navíc odlišné luteránské víry, opovrhuje, považuje ji za poběhlici, která svádí jejího syna. Dívku tato situace velmi trápí. Aby zamezila klamným pomluvám o své vypočítavosti, svoluje k sňatku s kožešníkem Samkem. Ten, i když trpí tělesným handicapem spočívajícím v kulhavé chůzi, Evu upřímně miluje a nezáleží mu na jejích majetkových poměrech a víře. Eva se za něj provdá a Mánek se zase natruc žení s Maryšou. Každému však v manželství něco chybí. Oba milenci se i nadále tajně scházejí. Eva od doby smrti svého děťátka stále více podléhá apatii. Také v ní vzrůstá nevraživost vůči Samkovi, který tehdy odmítl poslat pro lékaře. Důvod spočíval v nesmyslném předsudku. Lékař žil s robou, ženou která utekla od muže, Samko takového „nečestného“ člověka v domě nechtěl.

Mánek setrvává v manželství také jen formálně, kvůli lidem a kvůli dětem. Nakonec oba milenci své druhy opustí a utečou spolu do Rakouska, kde má Mánek zajištěnou práci. Eva zde vystupuje jako jeho hospodyně a manželka. Také doufá, že Mánek dostojí slibu, přestoupí na luteránskou víru a vezme si ji za ženu. Situace se však komplikuje. Mánkovi vadí, že by musel do rozvodu investovat hodně peněz, proto si Evu odmítá vzít. Chce se vrátit zpět k rodině a s Evou se jen občas stýkat. Dívka ztrácí všechny své naděje, stala se z ní „gazdina roba“, tedy žena žijící s hospodářem, ale bez manželského svazku. Odmítá žít ve společnosti, kde se pohled na člověka určuje jen podle výše majetkových poměrů. Nenachází jiné východisko, proto skočí do Dunaje.³¹

³¹ PREISSOVÁ, Gabriela. *Gazdina roba*. Praha: Orbis. 1956.

Eviny činy vždy určovala její prudká povaha, nezkrotná vášeň a živý temperament. V uražené ženské ješitnosti a pomstě vůči Samkovi za to, že nepřímo zavinil smrt jejich jediného dítěte, můžeme spatřit podobenství k postavě **Francka** z dramatu **Maryša** od bratří Mrštíků. Odmítnutí a zřikání se Mánka ve prospěch jiné ženy, následně odchod od Samka i Evina sebevražda představují protest vůči společnosti, kde o zařazení člověka rozhoduje původ, náboženství a majetkové poměry namísto opravdové čisté lásky, na jejímž základě by řádná společnost měla být vybudována.³²

3.3 Realistická próza na počátku 20. století

3.3.1 Tradiční realistická próza

Tradiční realistickou prózu, avšak s důrazem na individuální psychologii postav, reprezentuje spisovatelka **Teréza Nováková**. V tragické postavě **Drašara**³³ (1914) ze stejnojmenného románu zobrazila rozpor mezi praktickým a ideálním světem, mezi zápasem o lepší svět a pohodlným užíváním štěstí, mezi osamoceným jedincem a netečnou společností.³⁴

Drašar vstoupil do piaristického řádu, kde zahořel nadšením pro vlastenecké nadšení. Seznámil se s Mínou, kterou podle Kollárovy Slávy dcery nazýval Héva. Tehdy si uvědomil, že se pro kněžské povolání nehodí. Přestupuje na evangelickou víru. Při požáru však Mínu ztrácí. Poznává ještě jinou ženu Josefu, se kterou zplodí dokonce nemanželskou dceru. Ta však také umírá při porodu. Drašar pak musí opustit i školu a učí na zapadlém venkově. Nakonec nalezne pochopení u duševně nemocné ženy, se kterou má další dítě. Umírá však v chudobě.

V tomto příběhu můžeme zřetelně vidět, že lásce může bránit i pouto ke katolické církvi, která nedovoluje vzniknout přirozené lidské touze po rodinném štěstí, protože se hrdina z jejích pout nedokáže vymanit.

³² MÜLLER, Vladimír. *Dramatická prvotina Gabriely Preissové*. In Preissová, Gabriela. *Gazdina roba*. 6. vyd. Praha: Orbis. 1956, s. 83 – 85.

³³ Vzorem pro tuto postavu se stal Josef Justin Michl – vlastenecký kněz s národně buditelem poslání. Jméno Drašar získal podle rodného jména matky.

³⁴ BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století I*. 1. vyd. Praha: SPN. 1973.

Ve venkovské realistické tvorbě **Jindřicha Šimona Baara** je téma nešťastné lásky ztvárněno v historické novele **Hanče** (1917). Vypráví příběh milenců z Chodska v dobách nevolnictví a na pozadí napoleonských válek.³⁵

Příčinou zmaru této lásky můžeme vidět v nesvobodné době, kdy vrchnost usiluje o své mocenské zájmy, nebere ohledy na chudé obyvatelstvo, které žene do války, a odmítá nést za důsledky jakoukoli odpovědnost.

V kontextu próz s milostnou tematikou své místo zaujímá také spisovatel tradiční historické prózy **Zikmund Winter**, a to svou povídkou **Rozina sebranec** (1905). Zobrazil zde tragický život mladé dívky, která vyrůstala v rodině svých pěstounů. Zde však zažívala trudný život, protože ji otčím fyzicky týral a matce scházelo pro dívku pochopení. Jediný, kdo ji dokázal porozumět byl její zachránce, převor Antonín. Postupem času se však Rozina naučila vzdorovat tragickému osudu a rány oplácet. Dospěla v pohlednou a smělou dívku.

O chlapce nejevila Rozina zájem do té doby, než vzplanula láskou k benátskému skláři Nikolovi. Slíbili si věrnost. On však nedodržel slovo. Odstěhoval se zpět do Benátek kvůli neúspěchu v práci, ale Rozině vzkázal, že ji opouští kvůli jejímu nejasnému původu. Zklamaná dívka se vdala za bohatého, ale lakomého a starého stavitele Karfa. Manželství nebylo šťastné, důvod spočíval i v Karfově žárlivosti. Rozina ho později ale opravdu podváděla s jeho zaměstnancem. Když ho její manžel propustil z práce, obstarávala mu peníze krádežemi a zanedbávala tak svou dceru. K počestnému životu se už nevrátila a byla vyloučena z cechu. Vedla ještě volnější život. Když Karfa vyloučili z cechu, ze zlosti si najal vraha, aby zabil Rozinu. Díky její spolubydlící se všichni o činu dozvěděli. Zatímco vrah vlivem okolností zemřel, Karf byl z obvinění z vraždy zproštěn.³⁶

V této povídce lze najít jistou paralelu s románem **Gustava Flauberta Paní Bovaryovou**, která také v manželství nenalezla pochopení, zanedbávala svou dceru a pouštěla se do milostných dobrodružství. Nakonec zemřela, ale na rozdíl od Roziny svůj život dobrovolně ukončila sama. Nepřímí původci jejího neštěstí (lichvář a lékárník) nebyly rovněž nikdy usvědčeni.

³⁵BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

Tragiku nešťastného osudu Roziny spatřuji v několika aspektech:

- 1) Z Nikolovy strany se podle mého názoru nejednalo o skutečnou lásku, ale o využívání či chvilkové rozptýlení. Jeho čin nelze nazvat jinak než sobectví a pokrytectví, protože jinak by před Rozinou nezapíral pravý stav svého odjezdu. Pokud by za jeho odjezdem stál opravdu jen neúspěch v zaměstnání (a přitom Rozinu miloval), neopustil by ji a vzal ji s sebou do Benátek.
- 2) Nerovnost v manželství – co se týče věku, sociálního postavení i chování.
- 3) Neodůvodněná žárlivost manžela (alespoň z počátku), která mohla být příčinou toho, že si Rozina našla opravdu milence.
- 4) Nevázaný život samotné Roziny, která pro svého milence byla schopna cokoliv vykonat a nestarala se o své dítě.

3.3.2 Naturalistická próza

Na počátku 20. století lze v české literatuře jako jeden z proudů zaznamenat také **naturalismus**. U nás se však nikdy významněji neuplatnil. Po vzoru francouzského naturalisty Emila Zoly se spisovatelé snažili poukázat na souvislost vlivů sociálního prostředí a dědičných dispozic s utvářením dalšího života jedince. Český naturalismus se vyznačoval především detailním popisem prostředí, drastickými scénami a užitím hrubějších výrazů. U nás se výrazněji projevil v dílech K. M. Čapka-Choda, J. K. Šlejhara a A. M. Tilschové.³⁷

K. M. Čapek-Chod svou prvotinou **Kašpar Lén mstitel** (1908) vytvořil román s tématem z velkoměstského prostředí, kde hlavní postavy pocházejí z periferie společnosti. Vypráví příběh nešťastné lásky stavebního dělníka Kašpara Léna k chudé dívce, která se vinou bezcharakterního obchodníka dostala až na samé dno společnosti. Aby se uživila, musela si začít vydělávat vlastním tělem.

Zedník Kašpar Lén se právě vrátil z vojenské služby zpět domů, do Prahy. Před vojnou bydlel u svého přítele zedníka Kryštofa. Doufal, že i nyní u něj nalezne útočiště. Od nynějších nájemníků se však dozvěděl, že Kryštofova rodina se nepohodla s domácím pánem a musela se vystěhovat. Také zjistil, že jeho milá, Márynka Kryštofová, se stala prostitutkou. Pamatoval si ji ještě jako malou holčičku, kterou chránil před otcovými útoky a výbuchy vzteku. Především kvůli její ochraně se

³⁷ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

ke Kryštofovům nastěhoval. Starý Kryštof však nepatřil mezi žádné tyrany, jak by se na první pohled mohlo zdát. Byl to docela dobrý člověk, na němž život v nelítostném prostředí zanechal svůj díl. Jeho pravou povahu Lén brzy odhalil, proto se z nich stali přátelé.

Márynka – děvčátko se však za ta tři léta proměnila v Márynku – ženu. Před Kašparem se ve svém současném postavení cítila velmi zahanbeně, tváří v tvář si ještě více uvědomovala svou zkaženost a propastný rozdíl mezi nimi. Kašpar dosud neměl s ženami žádné zkušenosti, proto nevěděl, jak ji utěšit. Dozvěděl se od ní celý příběh tragické historie její rodiny. Měl ji na svědomí obchodník Konopík, jenž obvinil Kryštofovi z krádeže jídla. Učinili to však jen z čisté bídy a hladu. Konopík Mařku zneuctil a obvinil rodinu z další zlodějny, tentokrát však neprávem. Vše žaloval domovníkovi, který Kryštofovi vyhodil na ulici. Její otec nesnesl takovou nespravedlnost a obchodníka ztloukl. Za svůj čin mu hrozilo vězení, ale protože nemohl snést takové ponížení, ze zoufalství se utopil.

Kašpar přebírá celý Márynčin žal a hanbu na sebe. Netouží po ničem jiném než po pomstě. Proto se nechává najmout jako zedník na Konopíkovu stavbu. Prací zde si chce opatřit peníze pro Márynčino vykoupení z nevěstince. Svě řemeslo vykonává svědomitě a s radostí, kompenzuje tím svůj žal. Snaží se Márynku přimět k tomu, aby se vzdala práce prostitutky, setkává se však s odmítnutím. Mařka se ze svého postavení nedokáže vymanit, navíc nechce Kašparovi svou minulostí zničit dobrou pověst. Mladík nevidí východiska, trápí se a svůj žal utápí stále častěji v alkoholu. V práci pozbývá vážnosti, ne tak pro zálibu v pití, ale pro styky s cikánkou Kabourkovou, která po něm touží. On se však jejím svodům statečně brání. Chřadne duševně i tělesně, stává se z něho lidská troska.

V celém románě se navrací motiv lebky kupce Jindřicha Konopíka, k němuž Kašpar pocíťuje stále větší odpor. Tento motiv předznamenává budoucí události. Už na první pohled působil Konopík jako typický slaboch – malý rozložitý mužík, který rád jiné lidi okřikuje a dokazuje si tak svou domnělou převahu. Kašpar do detailu plánuje svou pomstu a vykonává ji tím, že na Konopíkovu hlavu hodí z lešení cihlu. Na následky zranění obchodník umírá. Kašpar se ocitá mezi hlavními podezřelými. Avšak proces se pro nedostatek důkazů protahuje. Přelíčení je přítomna i Márynka. Až zde se konečně s Lénem může stavět na stejnou pozici, oba jsou nyní stejní vydědenci a svým způsobem i hrdinové. Obdivuje jej. Ránu do srdce jí však zasadí výpověď

cikánky Kabourkové, ze které vyplývá, že měla s obžalovaným poměr, což samozřejmě není pravda. Pod tíhou okolností a v rozrušení prozradí Márynka celou pravdu, čímž Léna usvědčí. Lén je psychicky zcela vyčerpaný a počíná pozbývat svých smyslů.. Při procesu umírá.³⁸

Kašpara lze přiřadit k samotářům. Byl to prostý člověk, který nikdy nepřemýšlel o budoucnosti. Toužil jen po zázemí a rodině. Můžeme si klást otázku, zda k Márynce cítil skutečnou lásku, či zda se jednalo jen o soucit a vděčnost k dávnému přátelství s jejím otcem. Patřil k velmi impulzivním lidem, kteří nesnesli bezpráví a za sebemenší nepravost byli ochotni se rvát. Jeho neštěstí tkvělo v tom, že se svůj hněv i žal naučil utápět ve sklenice alkoholu. Vykonáním vraždy se mstil za bezpráví, které by bez jeho přičinění zůstalo nepotrestáno. Pro Léna byla odplata věcí cti. S Konopíkem neměl soucit ani odpuštění. V rozvoji této lásce bránil původ hlavních představitelů (jako jedinci pocházející z periferie společnosti se nemohli legální cestou dovolat spravedlnosti), vliv negativního prostředí (nevěstince, hospody) a zdeděných genetických vlastností (impulzivita, zuřivost, slabá vůle, sklony řešit obtížné životní situace únikem k alkoholismu), které nebylo možné potlačit.

Historii podobného zločinu můžeme nalézt také v románě **Emila Zoly Tereza Raquinová**, kde milenci Tereza a Laurent odstraní nepohodlného Terezina manžela Kamila (rovněž slabocha), který jim brání v plném prožití milostného citu.

3.3.3 Psychologická próza

Růžena Svobodová ve svém díle také ztvárňovala milostnou tematiku, zejména se soustředila na konflikt ženy se společenským prostředím. Toto téma hraje stěžejní roli ve vrcholném románu **Milenky** (1902) a v povídkách **Pěšinkami srdce** (1902) či **Posvátné jaro** (1912). Svobodová vytvořila různé typy žen, a to ve vztahu manželském, mileneckém i mateřském. Pro její tvorbu je typický sklon k idealizaci a romantické stylizaci.³⁹

V roce 1908 vydala soubor povídek **Černí myslivci**. V těchto prózách ukázala „*citlivé porozumění pro ženskou duši, pro vzplanutí smyslů a vášnivého citu,*

³⁸ ČAPEK-CHOD, Karel Matěj. *Kašpar Lén mstitel*. 2. vyd. Praha: Nakladatel Fr. Borový. 1928.

³⁹BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

*pro bolestné deziluze milostné i životní.*⁴⁰ Jedná se o příběhy tragické lásky, jejichž rámec tvoří divoká horská příroda a postava knížete obklopeného družinou mladých mužů, kteří k sobě připoutávají lásku, a tím i osudy žen. Za zmínku stojí především povídka **O velké vášni**. V příběhu jde o milostný trojúhelník, jenž je tvořen krásnou, ale poněkud pyšnou hospodskou dcerou Žofkou, švarným, ale přelétavým myslivcem Jiřím a hrubým, ale přesto věrným a obětavým kovářem-bijanem.

V Žofce našel zalíbení velmi pohledný myslivec Jiří. Nedbal slibu, který dal jinému děvčeti – Slávce od nadlesních – a začal se dvořit krásné a živelné šenkýřce. Ta i když věděla o jeho zaslíbení a zpočátku vzdorovala pokušení, nedokázala nakonec neuposlechnout hlasu svého srdce a podlehla strhující vášni k muži, po kterém už dávno toužila. Z následujících slov můžeme vyčíst lačnost mladé dívky po lásce: „*A dcera byla samý žár; jako by hořela od pat až k hlavě, chvěla se mladou, žhavou silou. Její černé oči hledaly koho omámiti, její červená ústa koho ulíbat, nikoli tichým, oddaným políbením, ale smrtelným laskáním lesní panny.*“⁴¹

Žofčin otec si pro dceru přál vždy muže z vyšší vrstvy, neviděl proto rád, když se scházela s myslivcem Jiřím. Proto se milenci scházeli tajně. Do krásné dívky se však zamiloval také statný, samotářský, ale popudlivý kovář. Když poznal svého soka, málem ho v záchvatu žárlivosti zabil. Jiřího zachránili až jeho druhové. Uražený myslivec si pro kováře vymyslel krutou pomstu. Přivázal ho ke koním a nechal ho vláčet po zemi. Následky z divoké jízdy způsobily, že se z kováře stal už nadosmrti zmrzačený člověk, který měl jednu nohu kratší.

Žofka s Jiřím otěhotněla, ale nemohla si dovolit zůstat svobodnou matkou. V tomto příběhu se naštěstí Jiří zachoval jako charakterní muž a všechno nastrojil tak, aby se o porodu syna nikdo nic nedozvěděl. Dítě mohlo být dáno na vychování s tím, že si jej po svatbě se Žofkou vezmou k sobě. Hospodský se podivil této vytrvalé lásce a k sňatku svolil. Nadějně vyhlídky milenců však zhatila bývalá přítelkyně Jiřího, která se rozhodla uplatnit přednostní sňatkové právo a stížnost přednesla knížeti. Ten Jiřímu v případě nesplnění závazku vůči Slávce pohrozil propuštěním ze služby. Jiří se nedokázal vzepřít, povolil a se Slávkou se oženil. Zoufalá Žofka celou pravdu o nešťastné lásce vypověděla otcí. Ten se cítil velmi ponížen, jeho dobrá pověst i jméno

⁴⁰ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995, s. 59.

⁴¹ SVOBODOVÁ, Růžena. *Černí myslivci*. 12. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění (dále SNKLU). 1957, s. 81.

byly zničeny. Dcery se zříkal a vyhnal ji. Myslel, že tím smaže stín hanby, který na něj padal. Před otcovým hněvem Žofku uchránil kovář-bijan.

Tato ukázka demonstruje velikost jeho šlechetné duše, jež dřímá v jeho nevzhledném nitru:

„slečno Žofko, neplačte, vstaňte, nikdo o tom nic neví a nedozví se, a já, já si vás, budete-li chtít, vezmu. Jeho dítě bude moje dítě a nikdo vás nesmí urazit! Každého bych ještě rozmačkal!“⁴²

Skutečnost, že byl ochoten přijmout i druhé dítě, které dívka čekala s Jiřím, jeho osobu ještě více vyzdvihuje.

Žofčina nejčistší víra v člověka v milovaného Jiřího byla zraněna, proto souhlasila se sňatkem. Nezáleželo jí už na ničem. Můžeme si snadno domyslet, že v manželství trpěli všichni zúčastnění - Slávka, Jiří, kovář i Žofka. Žofka byla odsouzená sdílet život s mužem, který chtěl zabít jejího milého, kovář zase nadosmrti kulhal vinou myslivce, a trpěl tím, že si nedokázal u Žofky vydobýt lásku. V podobné situaci se nacházeli i Slávka s Jiřím. I když se Žofce dostalo později od Jiřího vysvětlení a on uznal svou chybu, nedalo se na situaci nic změnit.

Uplynulo třicet let. Žárlivý kovář už dávno zkontroloval, Žofka zestárla a zhostejněla. Starodávní milenci se opět setkali a zavzpomínali. Uvidí se ještě někdy? Co jiného lze pronést než tato slova čišící vyprahlostí a posmutnělou, zmařenou touhou: *„Sotva se už uvidíme; život pospíchá. A také co už nyní, když tak marně uletěl (...), naplano odkvetl.“*

Jiří i Žofka se pokoušeli překonat všechny překážky, které jejich milostnému štěstí stály v cestě. Je třeba poznamenat, že se jim to v počátcích skutečně dařilo (oklamali otce, utajili těhotenství). Pod vlivem ekonomického nátlaku (rozkaz knížete k ženitbě, Žofčiny vdavky kvůli zachování cti) však oba na své štěstí rezignovali. Tato citová rezignace, kdy ani jeden nehledal únik z manželství, ale s pokorou přijímal svůj trest, byly podle mého názoru něčím výjimečné. Málokteré dílo tohoto typu totiž nekončí smrtí některé z hlavních postav.

Co tedy bránilo naplnění jejich milostnému citu?

Uplatnění motivu viny a trestu. Žofka se provinila tím, že nedbala otcova varování a scházela se s Jiřím. Vina myslivce Jiřího spočívala v porušení slibu, který dal Slávce.

⁴² Tamtéž, s. 96.

Pro oba znamenaly vzájemné odloučení, citové otupění a sňatek s nemilovaným člověkem dostatečný trest. Žofku navíc otec vyhnal z domu (mimochodem i on si nejspíše „nesl svůj kříž“, protože umřel v samotě).

Zkusme se zamyslet nad otázkou, zda netrpěli stejnou měrou i protějšky hlavních hrdinů.

O Slávce toho mnoho nevíme, ale kovář-bijan patří k dalším pozoruhodným postavám příběhu a zaslouží si jistě pozornosti. Především si povšimněme, že se jedná o bezejmennou postavu obestřenou tajemstvím. Mluví se o něm jen jako o kováři-bijanovi, podivínovi a rváči se svárlivou povahou. Když spatřil Žofku s milencem ve vášnivém obětí, „zavyl vlčím hlasem a upadl do mokré trávy.“⁴³ Ze žárlivosti bojoval s Jiřím, přesto se mu nikdy nedostalo spravedlivé odplaty. Naopak. Dočkal se jen ponížení a zmrzačení. A přece to byl právě on, kdo se zrazené a prokleté Žofky před otcem zastal a nabídl jí sňatek. Ona však jeho hrdinství a lásku pro svou zatrpklost nedokázala ocenit.

Pokud si uvědomíme tyto souvislosti, zjistíme, že postavy kováře, Žofky i Jiřího se nápadně podobají Quasimodovi, Esmeraldě a Phoebovi z románu **Victora Huga Zvoník u Matky Boží v Paříži**.⁴⁴

Na spisovatelku Růženu Svobodovou a její problematiku konfliktu ženy s prostředím navázala **Helena Malířová**. Ve svých prózách zdůrazňovala sociální aspekt a úlohu proletariátu. Připomeňme romány **Právo na štěstí** (1908) či **Víno** (1912). Její styl se vyznačuje silnými emocionálními a subjektivními prvky.⁴⁵

Rovněž povídky **Boženy Benešové** se vyznačují hlubokou analytickou sondou do nitra ženských postav. Ke svým hrdinkám vzpouzejícím se vůči předsudkům společnosti přistupuje rozumově. Oprošťuje je od všech iluzí, nechává je poznat hořkou realitu. Rozpory ideálu a skutečnosti i moc společenského řádu ukazuje pravdivě. Všechny tyto aspekty uplatnila v povídkách **Nedobyté vítězství** (1910), **Myšky** (1916) a ve **Třech povídkách** z roku 1914 (později s názvem **Chlapci**), díky nimž mohla

⁴³ Tamtéž, s. 89.

⁴⁴ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada a moderní epika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1975.

⁴⁵ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

proniknout do chlapeckého světa. Citové krize mladých lidí představují hlavní téma povídek **Kruté mládí** (1917).⁴⁶

Marie Majerová vynikala propracovanou povahokresbou především ženských hrdinek. V povídkách **Plané milování** (1911) a **Dcery země** (1918) jsou hrdinky spoutány svou pudovou láskou, kterou však brzy poznamenává milostné rozčarování.

Pozornost si jistě zaslouží román **Panenství** z roku 1907. Proti prostředí, kde vládnu peníze a prodává se lehkomylně i láska se postavila hlavní hrdinka Hana, která chtěla bohatství svého citu i tělesné krásy věnovat svému milému. Její tragický osud je obžalobou světa znehodnocujícího lásku i člověka. Román vyniká psychologickou kresbou postav.⁴⁷

Hlavní hrdinka Hana Poláčková, mladá šestnáctiletá dívka, utekla z domova před sexuálním obtěžováním svého otčima. Přijala místo pomocné síly v kuchyni jednoho pražského restaurantu. Pracovitou, svědomitou a půvabnou dívku si zde brzy oblíbí nejen personál a hosté, ale i majitel restaurace, pan Nevostrý. Hanino povýšení na sebe nenechá dlouho čekat, stává se z ní pokladní. Dvoří se jí mnoho mužů. Mezi její ctitele patří i vojín Vlček a zestárlý rada, který si její přízeň snaží koupit dárky. O Haně totiž všichni vědí, že je ještě stále pannou. Právě takové „trofeje“ pan rada sbírá, touží po tom, aby získal i Hanu. Ona však své panenství střeží jako poklad pro muže, který si její lásku upřímně zaslouží. Tohoto muže poznává ve studentu Karlu Jimešovi. Jejich lásce se postaví do cesty překážka - Karel trpí tuberkulózou. Jediná záchrana spočívá v cestě do hor. Jimeš však pochází z chudých poměrů a nemůže si ji dovolit. Jana se rozhoduje: „prodá“ své panenství panu radovi. Když však má dojít k činu, neodhodlá se, nedokáže zradit Karlovu lásku. Už není pomoci. Hana tuší Karlův konec. Přijímá nabídku k sňatku od pana Nevostrého, nezáleží jí na životě. V den její svatby umírá i Karel. Následující den je pan Nevostrý nalezen mrtvý ve svém bytě. Hana ho uškrtila v záchvatu dědičné nemoci, zápalu mozkových blan. V nemocnici se dokonává i její

⁴⁶ Tamtéž, s. 110.

⁴⁷ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995.

život. Nakonec si Hana své panenství zachovala, už jí však nebylo dovoleno „darovat“ jej tomu pravému.⁴⁸

Tento příběh dokládá obecně známý psychologický paradox, že láska představuje požehnání i zhoubu zároveň. Hana se ocitá před obtížným rozhodnutím: zpronevěřit se svým zásadám o zachování panenství pro toho pravého, či obětovat to nejcennější, co v životě má pro záchranu Karlova života? Její odhodlání obětovat se však ztroskotává. Lze to očekávat, protože bylo by vůbec možné uskutečnit tento „obchod“ bez „destrukce“ Haniny osobnosti?

Prostřednictvím postavy studenta Karla si autorka klade zásadní otázku:

Má vážně nemocný člověk právo zamilovat se a vzbudit stejné city i v jiné osobě?

Karla zklamaly jeho ideály i práce. Hana mu však vrátila naději na lepší budoucnost, ve kterou už nedoufal. Díky ní získal opět ztracenou chuť do života. To tvoří dostatečný důvod pro tvrzení, že tato láska nikdy nebyla zbytečná a promarněná.

Hana svému panenství přikládala velkou důležitost, protože ji činilo „*silnou, pyšnou, sebevědomou; doufala v ně jako v záhadnou a nadpřirozenou moc, bylo jí talismanem a zdrojem pocitu nezávislosti, základem a silou.*“⁴⁹ Tento postoj tvoří protiklad k lehkomyšlnému zacházení s tímto „bohatstvím“ u prostitutek. Láska se stává zbožím nejen u těchto žen, ale také u postavy zhýralého rady.

Za zmínku jistě stojí i další v podstatě tragická postava hodná politování - pan Nevostrý. Představoval typ muže, který své pravé pohnutky ukrýval pod lhostejnou tvář obchodníka. Hanu však neviděl očima zamilovaného. Vypočítavě kalkuloval. Svatbou s ní hodlal získat její vděčnost, ale především toužil, aby mu povila děti, kterých se mu v manželství nedostávalo. Nelze ho však jednoznačně soudit, protože jeho tragika vyplývá i z toho, že si své dosavadní postavení musel pracně vydobýt, a to za cenu značného sebezapírání. Není se čemu divit, že z bohatství, ani z manželství neměl potěšení, a proto často využíval služby prostitutek ve „vykřičených domech“. Jeho chování lze do jisté míry chápat, protože u své ženy, zpohodlnělé městské paničky, „*která mu nebyla ženou, jen sousedem na posteli, dvakrát tak objemným jako on*“⁵⁰ nenacházel naplnění svých potřeb. Teprve v její náhlé smrti spatřoval „první rozumný kousek“, který provedla.

⁴⁸ MAJEROVÁ, Marie. *Panenství*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1971.

⁴⁹ Tamtéž, s. 42.

⁵⁰ Tamtéž, s. 119.

Jako v Kašparu Lénu mstitelovi se ukazuje i zde, že láska může ztroskotat nejen z příčin vnějších, ale i vnitřních, jež nedokážeme ovlivnit. V tomto případě se jednalo o zákeřnou nemoc.

Psychologický román **Žalář nejtemnější** (1916) od **Ivana Olbrachta** lze s trochou nadsázky označit za takového „českého Othela“. Vypráví příběh pedantského komisaře Karla Macha, který žárlí na svou ženu Jarmilu. Sleduje každý její krok a podezřívá ji z nevěry, ač neprávem. I když mu podobné spekulace Jarmila vyvrací a ujišťuje ho činy i slovy o své věrné lásce, Mach má stále pocit, že ji pořádně nezná. Situace se ještě více vyostřuje poté, co Mach po úraze oka zcela oslepne. V této chvíli trpí mnohem větší nejistotou. Jeho žárlivost nabývá chorobných rozměrů. Nedůvěra ho dovádí k šílenství. Nechává si například předčítat Jarmilinu korespondenci. Vyvrcholení této situace nastává ve chvíli, kdy se Mach snaží dopadnout svého neexistujícího soka. Jarmila se nervově zhroutí, opouští manžela a stěhuje se k bratrovi.

Co je míněno pod pojmem žalář nejtemnější?

- 1) Můžeme jej připodobit k Machově ztrátě zraku. Olbracht použil motivu Machovy fyzické slepoty především proto, aby zdůraznil význam slepoty vnitřní. Machův vztah k Jarmile se totiž po jeho oslepnutí výrazně nezměnil. Ztráta zraku jen urychlila vývoj věcí.
- 2) Druhou možnost představuje žárlivost.⁵¹ Tato zhoubná vlastnost se odráží nejen ve vnějších projevech, jako např. podezíravém stopování a vyslýchání, ale rovněž v projevech vnitřních, které se projevují v trýznivých a depresivních stavech. Mach ve skutečnosti touží po svobodě, to se navenek projevuje žárlivostí. Problém žárlivosti spočívá v tom, že stojí velkou částí mimo psychiku partnerů, věrnost nikdy nelze dokázat. „*Tento problém vyřešíme pouze tím, že se smíříme s nejistotou nevěry.*“⁵²

⁵¹ Stojí za pozornost povšimnout si podobnosti jmen hlavních hrdinů Macha a Jarmily s básníkem Karlem Hynkem Máchou, protože mohou odkazovat na jeho tragickou báseň *Máj*, kde motiv žárlivosti sehrál významnou úlohu. (Viz OPELÍK, Jiří. *Klasik moderní české prózy*. In Olbracht, I. *Žalář nejtemnější*. 8. vyd. Praha: SNKLU. 1963, s. 10 – 11.)

⁵² PLZÁK, Miroslav. *Poznání a léčba poruch manželského soužití*. 1. vyd. Praha: Avicenum. 1973, s. 110.

- 3) Třetí možnost můžeme spatřit v lásce, kterou Mach pokládá za zhoubu a neřest. Láska mezi mužem a ženou podle něj člověka okrádá o rozum a vnitřní svobodu.
- 4) Poslední, a zároveň možnost nejpravděpodobnější, vidíme v Machově sebelásce, egoismu a sobectví.⁵³

3.3.4 Próza ovlivněná impresionismem

Impresionistického ladění dosahují romány **Fráni Šrámka Stříbrný vítr** (1910) i **Křížovatky** (1918).

Stříbrný vítr líčí dospívání citlivého mladého muže Jana Ratkina, který je zmítán svými city a bouří se proti autoritě rodiny, školy a církve. Opět se zde setkáváme s kritikou pokrytecké maloměšťácké morálky. Své místo zde zaujímají i motivy životního ztroskotání, démonické lásky, pocitu marnosti i prázdnoty, dokonce i sebevraždy.

V románu **Křížovatky** hrdina nedokáže najít smysl života, je vykořeněn z rodného venkovského prostředí, jeho milostný vztah naruší cizí žena. Životy mnoha zúčastněných končí tragicky. Tato tragédie je výsledkem mnoha iracionálních sil, zla i rodového prokletí.⁵⁴

3.3.5 Próza s prvky anarchismu

Tématům milostné i životní deziluze ve společnosti ovládané maloměšťáckou konvencí a pokrytectvím se věnoval také **Viktor Dyk**, a to ve své knize **Hučí jez a jiné prózy** (1903). Morálního problému mateřství se dotýká jeho prvotina **Stud** (1900). Pozornost kritiky i čtenářů si však vydobyla především Dykova novela **Krysař** z roku 1907. Pojednává o marném hledání lásky a štěstí. V tomto případě láska ztroskotává opět vlivem sobectví a peněz v prostředí měšťanské společnosti.

Jiří Karásek ze Lvovic založil své prózy **Gotická duše** (1900), **Lásky absurdné** (1904) či **Román Manfreda Macmillena** (1907) na látkové zvláštnosti, bizarnosti a romanticky osnovaných dějích, ve který využil romantické dekadentní motivy.

⁵³ Tamtéž, s. 10 – 13.

⁵⁴ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

3.3.6 Próza se sentimentálními prvky

Scenérie próz však není omezena jen na klasické městské či vesnické prostředí. Spisovatel **Václav Hladík** ve svých románech **Vášeň a síla** (1902), **Evžen Voldan** (1905), **Valentinovy ženy** (1905), **Vlnobití** (1908) či **Dobyvatelé** (1910) vsadil na atraktivnost látky a čtenáře vůbec poprvé zavedl do prostředí pařížských salónů a světa vysoké společnosti. Většina těchto próz staví na tématu velké erotické vášně.

Jan Hlavsa dokonce své milostné příběhy zasazuje do scenérie exotických zemí, jako např. Tahiti, Japonsko, Čína či Indie.

Připomeňme ještě román **Karla Sezimy** s názvem **Pasiflóra** (1903) s motivem brutálního mužského sobectví, jež zničí manželský svazek a naruší nervovou rovnováhu citlivé ženy.⁵⁵

⁵⁵ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995.

3.4 Drama na počátku století

Intenzivní, smyslový, citový i intelektuální erotický vztah tvořil nejčastější námět tvorby mladé generace. Tyto tendence se projevíly i v impresionistickém dramatu. K jeho představitelům patřil zejména **Fráňa Šrámek**, a to svými hrami **Červen** (1905) a **Léto** (1915).

V dramatu **Červen** vytváří vzrušenou atmosféru první setkání dívky s mužem, kde pudová erotická touha je příčinou dramatického napětí. **Létem** rovněž prochází podobná atmosféra. Do vztahu dvou dospívajících lidí, Jeníka a Stázky, zasáhne rafinovaná a lehkomyšlná žena, která svede Jeníka k flirtu. Nakonec se však vztahy opět zharmonizují. Již dobová kritika ocenila, že Šrámek dokázal smyslovou vášeň zbavit přehnané tragiky.⁵⁶

Také **Josef a Karel Čapkovi** vytvořili ve svém dramatu **Lásky hra osudná** (první vydání z roku 1916 zařazené do souboru *Zářivé hlubiny*), variaci na italskou komedii dell'arte. Postavy Harlekýna, Pierota a Kolombíny ožily v postavách Trivalina, Isabelly a Gillese.⁵⁷

Jan Bartoš v expresionistické hře **Souboj** (1917) staví do popředí velkou, ale zároveň zhoubnou vášeň ženy, jíž muži nedokáží odolat.

⁵⁶ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

⁵⁷ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995.

3.5 Literatura mezi dvěma světovými válkami

Poslání i směr české literární tvorby meziválečného období určily dvě významné události: 1) První světová válka,

2) Velká říjnová revoluce.

Rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik nového Československého státu roku 1918 vytvořily pro českou literaturu nové podmínky. Do popředí se opět dostaly sociální otázky.

Revoluční vlna vyvolaná Velkou říjnovou revolucí a společenské otřesy vtahují literaturu mnohem více do společenského procesu. Válka upevnila vztah spisovatelů k domovu a národnímu osudu, což vyústilo v požadavek mravního přerodu člověka od individualismu k pozitivní aktivitě nadosobních hodnot.

Literární vývoj 20. let 20. století spoluvytváří 2 protichůdné tendence. Na jedné straně se demokratizují společenské i politické struktury, spojené humanitními ideály T. G. Masaryka, na straně druhé dění ve společnosti ovlivňuje komunistická strana, jejíž vznik byl zapříčiněn sílícími tužbami po radikální sociální přeměně. Socialismus se jevil jako bezprostřední společenská perspektiva nacházející ohlas téměř v celé české literatuře. Tímto zaujetím 20. léta prohlubují tradiční orientaci české literatury na myšlenku sociální spravedlnosti a osvobození člověka, příznačnou pro generaci 90. let 19. století. Dochází k rozvoji **proletářského umění**, které později přechází v **poetismus** a ve 30. letech přerůstá v **surrealismus**. Dále jsou v literatuře rovněž patrné **expresionistické tendence**.⁵⁸

Ve 30. letech 20. století dochází k třídním konfliktům v důsledku světové hospodářské krize, k boji o právo na práci dělnictva. Situace nezadržitelně spěje ke střetu s fašismem. Mimoto však také dochází k jedinečnému **rozmachu prózy**. Vzniká velké množství románových děl vysoké umělecké úrovně, jež se svou tematikou dotýkají nejrůznějších oblastí lidského života.⁵⁹

⁵⁸ *Dějiny české literatury*. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995.

⁵⁹ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada a moderní epika*. Praha: Československý spisovatel. 1975.

Česká meziválečná próza se rozvíjí v bohatství různých směrů a tendencí.

- **Demokratický proud** se vyznačoval sympatiemi k prostým pracujícím lidem, společenským pokrokem a konfrontací s fašismem (K. Čapek, V. Vančura, K. Poláček a E. Bass).
- **Sociálně kritická próza** se projevila kritikou k soudobé měšťanské společnosti a aktuální reakcí na problematiku doby (I. Olbracht, J. Glazarová).
- **Socialistický realismus** uplatňoval marxistický výklad společenského vývoje, zřetel ke společenské podstatě člověka i historického vývoje (M. Majerová, Pujmanová, I. Olbracht).
- **Psychologická próza** se snažila prostřednictvím hlubinné psychologie vymanit ze subjektivní nahodilosti a impresionistické přibližnosti minulých let a postihnout nadosobní společenské útvary (Hostovský, Havlíček, Glazarová).
- **Venkovská próza a ruralismus** vycházely z impresionismu a vitalistického senzualismu (V. Knapp, F. Křelina, J. Čep).
- **Katolicky orientovaná próza** odkazovala na křesťanské tradice (Jakub Deml, Jaroslav Durych, Jan Čep).

3.5.1 Románová balada

Románová balada vyjadřovala zápas člověka s mocí společenského řádu, soustředila se k individuálnímu příběhu, ve kterém uplatňovala básnické vidění, umocňování skutečnosti a lyrizovaný sloh.⁶⁰ Její rozmach souvisel se vzrůstající krizí, a to v oblasti sociální, mravní i politické.

K vrcholným dílům baladické prózy patří román **Ivana Olbrachta** s názvem **Nikola Šuhaj loupežník** (1933). Olbracht spojil realistický obraz skutečnosti s baladickým mýtem. Romantické prvky vidíme v kresbě vášnivých povah a v hrdinských, odvážných činech. I téma milostné zde zaujímá význačné postavení, a to ve vztahu Nikolý k Eržice.⁶¹

⁶⁰ BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století II*. 1. vyd. Praha: SPN. 1974.

⁶¹ BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století I*. 1. vyd. Praha: SPN. 1973.

Příběh vypravuje o mladém a odvážném Nikolu Šuhajovi, který spolu se svým kamarádem, Němcem, zběhl z bojiště první světové války. Úkryt našli u staré čarodějnice, díky níž získali schopnost částečné nesmrtelnosti – netkla se jich žádná kulka. Nikolovy kroky vedly do rodné Koločavy (části tehdejší Podkarpatské Rusi), kde měl svou milovanou dívku – Eržiku Dračovou. I přes nesouhlas zámožnější rodiny Dračů, pojal po válce Eržiku za ženu a stal se zbojníkem, který chtěl nastolit sociální spravedlnost. Četníkům se nedařilo jej dopadnout, protože kouzlo nesmrtelnosti stále působilo. Eržika Nikolovu lásku zradila, když to zjistil, svého soka – četníka Svozila – zabil. Nakonec však zemřel také – zradou svých bývalých přátel, kteří ho ubili sekýrou kvůli slíbené odměně za jeho dopadení.

Nyní se podívejme podrobněji na charakteristiky obou hrdinů, a pokusme se nalézt důvod jejich zmařené lásky.

I když se oba jedinci silně milovali, jednalo se o lásku vášnivou, která má tendenci časem zevšednět a „opadávat“, to v souvislosti s okolnostmi neodvratně vedlo k zániku tohoto citu.

Pro silný milostný cit ze strany Eržiky mluví tyto skutečnosti: nosila mu jídlo, strachovala se o jeho život, zajistila výkupné pro četníky, strpěla pronásledování, bití i mučení. Tedy disponovala neobyčejnou odvahou a smělostí. Dokonce čekala s Nikolou dítě, ale potratila, což vždy představuje emocionální otřes. V kombinaci s faktem, že se Nikola kvůli svému skrývání před četníky dostal k Eržice málokdy, vznikají silné podněty k tomu, aby se Eržičin poměr citů změnil. Když se jí tedy naskytla možnost poznat jiný vztah, využila ji. Četník Svozil znal její slabosti, náklonnost si získal dary.

Z Eržičiny strany se však nejspíše jednalo o potřebu tělesné blízkosti a citu, což lze doložit následujícím úryvkem:

„Miluje ho? Neví. A třebaže se snaží namlouvat si, že je to jen potěšení pro chvíli, trápí ho, že to neví. Sama nemluví (...) nemluví, když ji líbá a drtí ramena, nemluví, když je k ní něžný, a vynucuje-li z ní odpověď, říká klidně: Mám tě ráda (...), ale zní to tak jako by pravila: Mám ráda červené korálky.“⁶²

⁶² OLBRACHT, Ivan. *Žalář nejtemnější*. 8. vyd. 1959. Praha: SNKLU. 1963, s. 110.

Svár vzájemně srovnatelných soků – četníka Svozila a Nikolý – musel neodvratně skončit smrtí jednoho z nich, navíc když Svozil hodlal Nikolu zastřelit, nemohl zvítězit. Možné vyústění tohoto střetu si proto můžeme od začátku domyslet.

Jak silnou touhu pociťoval Nikola při vzpomínce na Eržiku, se můžeme dočíst z následujících ukázek:

*„V Nikolovi horce zakolotala krev. (...) Eržikou! Žhavá plnost krve, jejíž tlak narážel na stěny žil. (...) Představami se mu mihl Eržičin klín.“*⁶³

*„ (...) kterak bylo možno žít bez tohoto tepla, bez této vůně višňového dřeva, bez těchto údů tak hebkých jako proud mezi dvěma vlnami?“*⁶⁴

Pokud nebudeme brát v úvahu Nikolův silný cit ke Koločavě, zjistíme, že láska k Eržice naplňovala celé jeho srdce:

*„byla něco mimo všední den, podobajíc se jarní neděli nebo snad blýskavici na horách nebo ještě spíše písni jeho pastýřské písňaly.“*⁶⁵

Co se týče Nikolovy **věrnosti**, patřila k zásadám, které neporušoval (pomineme-li milostné dobrodružství s dcerami čarodějnice).

V oblasti citů však podléhal **impulzivité** a **žárlivosti**, což dokládá tato ukázka:

*„Proč toho výrostka ještě neodvedli, myslel si Nikola a jímalo ho hněv (...) Dotkne-li se Eržiky, dobře si zamírím a zastřelím jí ho u samé tváře.“*⁶⁶

Opět se tu setkáváme s motivem viny a trestu. Nikola se bouřil proti zákonům společnosti (třebaže nespravedlivým), ale nemohl zvítězit. Jeho trest spočíval v drastické smrti, která na něm byla vykonána. Četník Svozil si ve své podstatě také jen přál získat lásku milovaného děvčete. Nesmíme však zapomenout, že Eržiku svedl původně z vypočítavosti. Není vyloučeno, že mohl být i ženatý, dokazuje to poznámka o jeho bílých rukou s prstýnkem.⁶⁷ O to víc narůstá jeho vina a oprávněnost trestu. Eržika i Nikola (u Nikolý to však není zcela jisté) se vůči sobě navzájem provinili nevěrou, která však v obou případech plynula spíše z osamělosti, než ze záměru.

⁶³ Tamtéž, s. 141.

⁶⁴ Tamtéž, s. 106.

⁶⁵ Tamtéž, s. 104.

⁶⁶ Tamtéž, s. 24.

⁶⁷ Tamtéž, s. 110.

Eržičina nevěra Nikolu velmi zasáhla, nikdy však už neměl příležitost si s ní o tom promluvit. Po smrti Šuhaje se Eržika vdala za jiného, a ještě ve vězení porodila Šuhajovu dcerku. Aby ulehčila svému svědomí, uvedla, že se jedná o dítě četníka Svozila. Svou vinu si však nikdy neodpustila, soudě podle smutných vzdechů nad Nikolovým hrobem.

Baladického vyznění dosahuje rovněž Olbrachtova povídka s názvem **O smutných očích Hany Karadžičové**, která tvoří součást knihy **Golet v údolí** (1937).

Děj příběhu se opět odehrává v Podkarpatské Rusi, tentokrát však ve vesnici Polana. Hanele (Hana) Šafarová, židovská dívka, platí z celé vesnice za tu nejkrásnější. Zejména v očích jí dřímá něco tajemného, bývají přirovnávány k očím gazel. Hanele pochází z bohaté rodiny, která však vinou otcových finančních spekulací pozbude veškerého majetku. Tím, že otec ještě navíc provdá dvě starší dcery, zadluží se a pro Hanele nezůstanou peníze na věno.

Ve vesnici vládou ortodoxní židovské zákony. Představuje svět sám pro sebe, uzavřenou komunitu. Zde se peníze stavějí na stejnou úroveň jako zdraví a rodina. Nemít peníze znamená ztratit čest. Smrt zaživa znamená některá z těchto vlastností: chudoba, slepota, malomocnost a bezdětnost. Hana si uvědomuje zastaralost zákonů, touží po svobodě. Brzy se jí naskytne příležitost. Do vesnice pronikají nové myšlenky sionismu, které vybízí židovskou mládež k vystěhovalectví do Palestiny. Hanele je vybrána a odchází do sionistické obce v Ostravě, kde pracuje v závodu na výrobu brašen. Vydělané peníze musí odevzdat do společné pokladny, jejíž obsah má být použit na cestu do zaslíbené země. Seznamuje se s obchodním cestujícím Ivem Karadžičem. Na první pohled ji zaujme svým nevtíravým a příjemným vystupováním. S muži dívka zatím nemá velké zkušenosti, protože rodiče ji před nimi bedlivě střežili. Ještě v Polaně se do ní zamiloval chudý židovský mládenec Šlojme Kaců, jeho láska však nabývala majetnických a násilnických sklonů. Dokonce se pokusil o její znásilnění. Hanele si city k němu ujasnila už dříve, nikdy Šlojma nemilovala. Díky Ivovi konečně poznává bohatství citů a něhu, které se jí doma nedostávalo. Objevuje nové, nepoznané možnosti. Poprvé v životě navštěvuje divadla, kina, restaurace, obléká si pěkné šaty. V Ivovi nachází veselého a milého společníka, on je ten, který ji nabádá k úvahám o pravosti její víry. Zamiluje se do něj. On je uchvácen nejen její krásou a nevinností a prostotou. Hanele si uvědomuje propastný rozdíl mezi konzervativním

a starosvětským světem v Polaně a světem nevidaných možností v Ostravě. Ivo s ní žertuje a hlučně se směje. „*Proč se u nich doma nikdy nikdo nesmál?*“⁶⁸ Podobné otázky si Hanele začíná klást. Přesto však mezi oběma světy neustále tápe. Nakonec musí uznat, že v právu není Polana, protože ta se nad jiný svět povyšovala a nepřijala ho jako rovnocenný.

Pro styky s Ivem je z obce vyloučena. Nevadí jí to, přijala nové zaměstnání v redakci. Vše se zdá být na nejlepší cestě ke svatbě. Hanele se však dozvídá zdrcující zprávu. Ivo není Žid, za kterého ho považovala. Svě židovské víry se vzdal. Nevěří v žádného boha. Bezvěrectví pro Polanské znamená totéž co smrt. Hanele se ptá, zda je ochoten vrátit se k židovské víře a zamezit tak jejich oboustrannému utrpení. On však ze svého přesvědčení neustoupí. Proto Hanele odhodlaně prohlašuje: „*Pak ustoupím já. Pro něho učiním všechno.*“⁶⁹

Román dosahuje vrcholu v okamžiku, kdy Hanele s Ivem přijíždí kvůli zasnoubení do Polany. Hanele si uvědomuje vážnost situace. Je totiž první ženou v Polaně, která se rozhodla provdat za muže bez víry. I kdyby ji snad nevydali, je rozhodnuta: „*Děj se co děj. Přijdu za tebou sama (...) Třeba bosa. Peníze na cestu mám schovány.*“⁷⁰

Před důsledky svého činu se nehodlá schovávat. Obává se však reakce Polanských: „*Je slušné vypravit pohřeb. Jen aby nebyl příliš hlučný.*“ Oba rodiče byli s budoucím zetěm zpočátku nadšeni. zejména, když se dozvěděli, že mu nezáleží na věně. Josef Šafar jásal: „*Jaký to člověk! Karadžič! Karadžič! Karadžič!*“⁷¹ Situace se však obrátila v okamžiku, kdy se dozvěděl o jeho bezvěrectví. Za těchto okolností se sňatek musel vyloučit. Ivo je vykázán z domu a Hanele držena v zajetí pokoje a přemlouvána „k rozumu“ nejen rodiči, ale i sousedkami a kamarádkami. Ivo musí čelit nejen náporu Šafara, členů židovské obce, kteří se jej snaží přimět k návratu k víře, ale i slovním i fyzickým útokům znepráteleného polanského lidu. Nazývají ho zlodějem duší a vrahem dětí. Nejnepříčetněji se chová Šlojme, chce ho zabít. Situaci vyřeší až příjezd četníků. Ivo si odvádí svou nevěstu, zatímco pro Polanské Hanele už představuje jen kus lidského mrtvého masa, protože zradila „Boha svých otců“. Na její cestě ji

⁶⁸ OLBRACHT, Ivan. *Golet v údolí*. 14. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1983. s. 161.

⁶⁹ Tamtéž, s. 175.

⁷⁰ Tamtéž, s. 186.

⁷¹ Tamtéž, s. 190.

doprovázejí jen modlitby. Pro svou rodinu zemřela, ale možná se právě narodila a skutečný život ji právě čeká.

Opět se jedná o příběh, kde předsudky, silné citové pouto a tmářská náboženská ideologie vesnice představují těžiště konfliktu. Hlavní hrdinka představuje mravně silnou a odhodlanou dívku, která se dokáže vymanit z područí společenství, ke kterému ji váží tradice i láska. Je postavena před obtížné rozhodnutí. Buď dá přednost lásce muže, nebo rodičům. Nikoho z nich však nechce ztratit. Odmítavý a nesmlouvavý postoj rodiny však vše vyřeší za ni.⁷² Hanele – žena přináší svou oběť. Následuje svého muže a rozchází se s rodinou, náboženstvím i rodnou vesnicí. V tomto činu můžeme spatřit návrat k tradici, kdy žena vůči muži zaujímalá submisivní postavení. Zatímco se starala o domácnost a rodila děti, muž plnil úlohu živitele a autority. Ženina role spočívala v respektování manželových rozhodnutí a v jeho následování.

Román **Karla Nového** *Chceme žít* (1933) má také baladické ladění. Vypráví o 2 milencích – švadleně Magdaleně a dělníkovi Josefovi. Magdalena je kvůli neutěšené finanční situaci nucena jít na potrat. Poté musí oba žít v bídě kvůli nezaměstnanosti. V lásce nalézají únik od reality, ale nenachází zde východisko ze svých problémů.⁷³

Balada z Karlína (1935) od spisovatelky **Olgy Scheinpflugové** představuje tragikomický příběh, který prostřednictvím vztahu povýšenosti a závislosti, ale také síly a slabosti, ukazuje negativní vliv sociálních faktorů na lidskou psychiku. Vzájemné působení těchto pólů lze doložit na vývoji vztahu hlavních hrdinů. Zpracovává se zde tematika nezaměstnanosti, proto nabývá dílo na aktuálnosti.

Ústřední postavu příběhu zaujímá Karla Zimová, osamělá starší spořádaná žena vlastníci mandl a hokynářství v Karlíně, jež svá nejlepší léta promarnila neustálou prací. Není tedy divu, že ve svém nuzném životě již nenacházela perspektivu. Ovlivněná četbou černé kroniky, negativním vztahem k sestře („vyplatila“ ji z rodného domu) a zejména traumatem z dětství, kdy se její otec oběsil, podlehla i ona strachu o svůj život a začala provádět nesmyslná opatření. Bála se, že jí někdo uškrtí. Její důvody

⁷² Předobraz Hanele i Iva můžeme vidět v Olbrachtových rodičích. Situace je popsána v dopise. Matka byla židovské víry a Olbrachtův otec, Antal Stašek, nikoliv. Kvůli němu vystoupila z židovského společenství. Na tomto místě rovněž spatřujeme také motiv smutných očí. (Viz POHORSKÝ, Miloš. *Doslov*. In Olbracht, Ivan. *Golet v údolí*. Praha: Československý spisovatel. 1983, s. 324 – 325.)

⁷³ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada a moderní epika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1975.

k obavám se o to víc znásobily, když po smrti své sestry zdědila značné jmění. Rozhodla se, že si prostřednictvím seznamovací kanceláře nalezne muže, který by ji „ochraňoval“. Osud jí přivedl do cesty solidního tichého a milujícího Václava, starého mládence a bývalého panského sluhu vybraného chování a jemných způsobů. Stali se manželi.

Václav však ztratil práci. Cítil se zbytečný, jako živitel rodiny selhal. Chřadl a v Karliných očích se stával přítěží. Nakonec chodil domů i zděšený a ponížený. Stal se z něj žebrák, alkoholik a zloděj Karliných tržeb. Jednou se opil a navrátil se v ranních hodinách. Musel čelit sérii výčitkám a slovům ponížení. Nahromaděné emoce vyústili v tragický čin – Karlu uškrtil. Nakonec se potvrdilo to, čeho se Karla vždy bála, avšak s tím rozdílem, že původ svého vraha znala.

Nyní se podíváme na vztah Karly a Václava zevrubněji a pokusíme se zjistit, proč došlo k tak tragickému zvratu.

- 1) Pro vztah Václava a Karly je typické, že se jejich momentální potřeby navzájem mýjely. Zpočátku zaujímal Karla vůči svému muži submisivní postavení a dělala vše pro jeho spokojenost, což Václav opětoval. Viděla v něm živitele rodiny a především ochránce, tedy někoho, koho si mohla vážit. Václav byl vděčný za nový domov a životní partnerku. Tyto pocity poznáme z následujícího úryvku:

„Vstávali ve stejnou dobu a snídali kávu, která teď voněla, protože šťastná Karla nešetřila zrnky. Václav dostával ještě talířek na housky, protože to byl zvyklý. Pak šli po svých. Václav okartáčován, s kusem mazaného chleba v kapse, a Karla v jeho bílých zástěrách šla přijímat, navíjet a točit prádlo a zářit místo odpovědi, když se jí někdo zeptal, jak se jí líbí v manželství.“⁷⁴

- 2) Situace se počala měnit po ztrátě druhého Václavova zaměstnání. Najednou trávil celý den doma. Karla navyklá sama na sebe ho shovívavě odháněla od práce, protože ji v úzkém prostoru začal překážet. Zde se již počíná Karlino **sobectví**, protože *„úředník (...) byl přece víc a slavnostnější partie než obyčejné zastoupení.“⁷⁵* Karla si příliš rychle zvykla na status ženy úředníka, protože vzbuzoval úctu, které se jí v minulosti nedostávalo. Bála se výsměchu lidí, proto donutila Václava, aby odcházel ráno z domu a zdržoval se venku celý půl den,

⁷⁴ Tamtéž, s. 79.

⁷⁵ Tamtéž, s. 88.

který by jinak trávil v práci. Postupně jeho odchody pokládala za samozřejmé. Tím došlo ke změně citů u Václava. Cítil se zklamáný a zbytečný. Tento zlom je v románu jasně patrný:

„Podíval se na ni a něco mu v očích zhaslo, jako by někde vypnul tastr, a vyšel ven bez vesty a bez klobouku.“⁷⁶

- 3) Další aspekt, který vedl k debaklu manželství, lze spatřovat v tom, že Karla nedokázala potlačit své **vůdcovské sklony** a **povýšenost**, která vyplývala z přehnané **pýchy** vůči svým obchodnickým schopnostem. Její vzrůstající převaha Karla ponižovala a „srážela“, ba co víc, přímo „zašlapávala do země“.

„Václav byl dobrák, ale chudák, a co sním, bože. To, co sedí uboze celé dny s rukama v klíně, to není muž. Kdo nemůže poroučet, nemůže imponovat.“⁷⁷

Karlino chování a Václavovo zahanbení v kombinaci s jeho přirozeně plachou povahou způsobilo, že se citově velmi odcizili a skoro spolu nemluvili.

- 4) Václav – kdysi užitečný a spořádaný muž – se změnil nečinností, ponižováním a stykem s „asociálními živly“ v jiného člověka. Začal morálně upadat. Karla v důsledku osamocení upadla do opětovného strachu o svůj život. Tehdy si uvědomila, že Václava opět nesmírně potřebuje. Litovala svých příkrých slov, ale odmítala přiznat svou chybu před Václavem, nato byla **příliš hrdá**. Na nápravu již bylo pozdě.

Vladislav Vančura je autorem mnoha prací, jejichž téma se dotýká nějaké formy lásky, která nese hlavní mocnost života. Rozmarná a hravá láska se například stala ústředním námětem povídkového cyklu **Luk královny Dorotky** (1932), s jiným pojetím tohoto citu se můžeme setkat v románech **Konec starých časů** (1934) či **Hrdelní při** (1930).

V básnické próze baladického ladění s názvem **Markéta Lazarová** (1931), jejíž děj se odehrává ve středověku, zpodobil vášnivou lásku neznající překážek, bouřlivé vzplanutí smyslů, věrnost, hrdinské činy i vzpouru. Především zde však oslavil čistý milostný cit nepodřizující se žádnému nátlaku a vypočítavosti.

⁷⁶ Tamtéž, s. 92.

⁷⁷ Tamtéž, s. 105.

Jedním ze stěžejních motivů tvoří svár dvou zneprátelených loupeživých rodů Lazarů a Kozlíků, proti kterým navíc bojuje královské vojsko. V centru zájmu stojí příběhy dvou mileneckých dvojic. První tvoří Mikoláš Kozlík s Markétou Lazarovou, jež má být zaslíbena Bohu. Jejich milenecký vztah začíná vskutku zvláště. Mikoláš ji nejprve unese a brutálně znásilní, aby se pomstil za urážku způsobenou jejím otcem. Až po této události se u obou probudí hlubší city. Nakonec je Mikoláš odsouzen k popravě, které musí Markéta z donucení přihlížet. Jejich protějškem je dvojice Kristiána, syna saského hraběte, a Alexandry, Kozlíkovy dcery. Tato láska též vyústila do zvláštní pointy. Kristián byl zajatcem starého Kozlíka. Alexandra se do něj zamilovala a snažila se mu jeho osud ulehčit. Zahořel k ní láskou, ale kvůli svému otci ji opustil. Jeho zbabělost byla potrestána tím, že zešlel a nakonec byl zabit Alexandřinou rukou v afektu nenávisti. Oba milenci si paradoxně svou hlubokou lásku uvědomili příliš pozdě.

Poté, co se Markéta navrátila k otci, byla vržena opět do kláštera. Už se však nedokázala vzdát světské lásky k milenci. Navíc čekala jeho dítě, které po Alexandřině sebevraždě odkojila spolu s jejím synem.

V tomto příběhu lásky hraje velkou roli obětavost a nesobeckost. Činy hlavních hrdinů, jakkoli hříšné a zaslepené nalézají u Vančury porozumění a milost. Naopak zbabělost vede k potupné a strašlivé zkáze. Tato próza vznikla jako protiklad k milostným románům měšťácké společnosti, jejichž ideálem byla civilizovaná líbeznost, tudíž pokrytectví skutečné reality.⁷⁸

Svár dvou zneprátelených rodů nám může připomínat příběh Monteků a Kapuletů z nejznámější Shakespearovy tragédie **Romea a Julie**.

K románové baladě se řadí také próza **Advent** (1939) spisovatelky **Jarmily Glazarové**. Vypráví příběh svobodné matky Františky Plesníkové, jež se provdala za despotického sedláka Juru Podešvu, a to z důvodu zabezpečení svého nemanželského dítěte Metoda. Brzy dochází k rozčarování. Na statku se stává otrokyní bez možnosti ocenění, její syn Metod musí těžce pracovat, navíc je Podešvou zbaven všech dědických práv. Františka se ve své zoufalé situaci musí navíc stětat se zlou Podešvovou milenkou Rozínou. Dramatický konflikt vrcholí, když zažívá pocity hrůzy při hledání „zatoulaného“ syna. V agónii při představě mužovy nevěry podpálí seník a s ním

⁷⁸ VERECKÝ, Ladislav. *Epikův erb*. In Vančura, V. Útěk do Budína. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 124 – 125.

i dvojici, jež přivodila jí přivodila tolik utrpení. Jedná se o obžalobu náboženského pokrytectví a starého řádu vesnice, kde žena byla v područí muže.⁷⁹

Připomeňme ještě románovou baladu **Hordubal** (1933), jejíž autorství patří **Karlu Čapkovi**. Klíčovou postavu tvoří Juraj Hordubal, prostý horal z Karpat vracející se z Ameriky, kam odcestoval kvůli výdělku. Po návratu domů je však zasažen ochladnutím citů své ženy Polany i dcery Hafie, pro kterou se náhradou otce stal čeledín Štěpán Manya. Od ostatních vesničanů se Hordubal dozvídá o poměru Polany se Štěpánem. Se situací se smíří a snaží se vztah nějakým způsobem zachránit. Když toto úsilí selhává, hodlá odejít z vesnice. Onemocní však zápallem plic, Štěpán ho kvůli penězům zabije. Symbolicky zůstává na konci Hordubalovo srdce nepoznáno a nedoceněno, což tvoří ideu románu.

3.5.2 Realistická próza s psychologickými prvky

Dalším románem s názvem **Útěk do Budína** (1932) se **Vančura**, mimo jiné, poprvé pokusil zobrazit člověka současnosti v jeho konkrétních sociálních dobových vztazích. Nechal do něj proniknout i prvky psychologické charakteristiky osob. Dotkl se životních způsobů vyšší pražské společnosti, jejíž ráz určovali zbohatlíci, finanční spekulantů a byrokrati. Charaktery a prostředí mířily k postižení společenské atmosféry v Čechách a na Slovensku po první světové válce. Co se týče atmosféry, v celé knize je přítomno stálé napětí mezi všedností každodenní reality a zázračným citovým vzplanutím, skutečností a snem, přítomností a vzpomínkou.⁸⁰

Opět se jedná o román vzpoury mládeže s konvenční morálkou měšťácké společnosti dvacátých let dvacátého století. Moc lásky sice zůstává velká, není už ovšem všemocná.

Hrdinkou románu je Jana Myslbeková, dvacetiletá studentka, jejíž půvaby vystihuje následující charakteristika: „*nejkrásnější děvče z těch, jež sami znáte! Byl jí dán půvab a skytnut hlas, jenž okouzluje. Mluví, a vám se zdá, že zpívá.*“⁸¹ Nevynikala však jen fyzickou krásou, dokázala rozeznat typy lidí a bojovala proti nesmyslům

⁷⁹ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1981.

⁸⁰ *Dějiny české literatury 4: literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 321 – 322.

⁸¹ VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 11.

konvencím. Nenašla slova úcty k příživníkům a diletantům, kteří sobecky mysleli jen na to, jak snáze dosáhnout jmění a vyššího postavení. Takovými vlastnostmi oplýval i její milenec Tomáš Barány. Patřil k bohémům, příživoval se na slavném jméně svého otce, chodil se často veselit do společnosti a nevynikal touhou pracovně se uplatnit. Můžeme si položit otázku, proč tedy s tímto člověkem navázala vztah. Odpověď bude nejspíše spočívat v tom, že její rodičí se milostný cit k němu tyto pohnutky na čas potlačil. Jana si sice byla vědoma určitých náznaků, s nimiž nesouhlasila, ale nedokázala si to připustit. To můžeme vidět i z následující situace – když ji začaly trápit starosti z možného Tomášova pracovního vytížení, kvůli kterému by mu snad nezbyl na ni čas, dostalo se jí takovéto odpovědi: „*měl jsem se na pozoru před pracemi, jež určují osudy mladých mužů, je to vždy totéž. Ba, od časů, kdy odcházejí králové ze svých zemí se věci zhoršily.*“⁸² Rovněž Tomáš má pochybnosti. V jeho rozmáchlém gestu můžeme spatřovat známky výbušné povahy: „*vedla svou a Barány, který nevykl souhlasiti tam, kde mu bylo vyhrazeno rozhodování, vychrstl obsah koflíku z okna. Ale dříve než stáhl ruku, jež se byla snad rozmáchlá o své vůli, dal se do smíchu.*“⁸³

Kouzlo první fáze lásky, tedy zamilovanosti, charakterizované ztrátou rozumové kontroly a všemi pocity nejistoty s ní související, je zde barvitě vylíčeno: „*Vyvolil jsem si tě (...) od prvního spatření. Láska mě přemáhala a špatně jsem mluvil při našich setkáních. Tehdy poprvé v mé mysli vznikla váhavost. Vrhla jsi stín do mé duše a současně jsi vzbudila odvahu, jež opakuje: Jednej!*“⁸⁴

Povšimněme si také Janiných pocitů: „*Jana vidí, že milenec vládne nad její duší, že je pán jejího rozumu a bytost, v níž důvěřuje děj se co děj.*“⁸⁵

Milenci tušili, že jejich sňatek v očích Myslbekovy rodiny, jež si potrpěla na konvence, nebude příznivě přijat, proto tajně utekli z Prahy do Budína,⁸⁶ kde se vzali. Jana svým postojem rušila starosvětské pořádky i tím, že se nestyděla za svůj předsvatební poměr s Tomášem.

Čas manželství plynul a za rok a půl vytanuly i Tomášovy skryté negativní vlastnosti, které si dříve odmítala připustit. Špatně hospodařil, nerad pracoval, počínal si zbrkle, nevšímal si zadluženosti statku a nápadně často vyhledával společnost jiných

⁸² VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 22.

⁸³ VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 23.

⁸⁴ VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 21 – 22.

⁸⁵ VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 22.

⁸⁶ Dnešní Budapešť.

žen. Lásky své ženy se už nabažil. Jana získala oporu ve svém tchánovi Štěpánovi. Čím více svou snachu poznával, tím více si uvědomoval, že počáteční lítost pociťovaná nad jejím nevydařeným manželstvím „zaniká v křiku lásky“. Měl svému synovi za zlé, že přijal pokleslé mravy společnosti, jež se neslučují s jejich šlechtickou ctí. Přiznával, že i on sám neměl o milenky nouzi, ale také věděl, že kvůli tomu jeho žena brzy zestárla, onemocněla a předčasně zemřela. Přesto ji však věrně miloval až do konce.

Tomáš zlhostejněl, do jeho duše se počínala stále častěji vkrádat váhavost. Jana však neztrácela naději. V následujícím příkladě je ukázáno s jakým úsilím se Jana snaží, aby se do jejich manželství navrátila dřívější jistota: „*Jana právě mluví. Její hlas je s to vzbuditi touhu ve všech srdcích, neboť to, co mluví, je láska. Mluví nadarmo.*“⁸⁷

Nejdříve byla k náznakům nevěry nevšímavá, později však začala pochybovat, když se dopátrala důkazu, propukla v pláč. Na otázky pátrající po důvodu jejího pláče však mlčela, protože „*je nesnadné mluvit o lásce v nepravý čas. Protože je neslušné znepokojovat milence, protože láska neprospívá a nezná výčitek leda v zoufalství.*“⁸⁸

Nechtěla s manželem probírat své trápení, protože věděla, že by se tomuto tématu vyhýbal. Její láska k němu ještě pořád doufala v úspěch, proto ho nedokázala opustit, dále tolerovala jeho nevěry. Později smýšlela jinak. Pokud se již rozhodla k rozchodu, podlehla Tomášově prosbě o odpuštění.

Neutěšená finanční situace vyústila v prodej statku. Jana se vrátila ke studiu zpět do Prahy. Zajistila Tomášovi místo na pražském úřadě, a to prostřednictvím svého švagra Brehma, který, jak se později ukázalo, jednal tak z vypočítavosti svého vášnivého citu k ní. Tomášovo navštěvování pochybných podniků s ženami a hýření penězi však již překročilo danou mez. Za této situace s ním Jana rozvázala definitivně manželské pouto. Zoufalý Tomáš se z obavy, týkající se obvinění ze zpronevěry, zastřelil. Po této události se tajný cit Štěpána a sympatie Jany proměnily v lásku. Jana Tomáše nikdy nepřestala milovat, její láska k němu jakoby pokračovala ve Štěpánovi, v muži živého temperamentu a nadání (což obdivovala na Tomášovi), ale zároveň v muži klidném a rozvážném, plném čistého citu, v němž nebylo místo pro zjitřené vášně.

⁸⁷ Tamtéž, s. 60.

⁸⁸ Tamtéž, s. 66.

Vančura dokázal pomocí barvitých básnických prostředků vylíčit duševní pocity dvou zamilovaných lidí, přičemž respektoval zákonitosti vývoje tohoto citu. Můžeme se zde proto setkat s čarovným kouzlem lásky s prvními známkami pochybností, následně s postupným rozčarováním, smířením se, tolerováním nevěry, odpouštěním a posléze rozchodem a nalezením lásky nové. Tento příběh tvoří typický příklad tzv. *debaklového vztahu*, kdy jeden z manželů po druhém touží (Jana), zatímco druhý (Tomáš) uhýbá a uniká mu. Trápí se proto oba.

Zkusme se zamyslet, proč manželství Barányů ztroskotalo.

- 1) V Tomášovi začali postupem času převažovat záporné emoce (nechuť, lenost, náladovost) nad kladnými (radost, štěstí). A protože jsou si partneři navzájem podnětem pro získání takových emocí, zákonitě ve vztahu musela Jana strádat.
- 2) K tomu, aby se počáteční okouzlení mohlo dále rozvinout v trvalejší milostný cit, bylo zapotřebí do vztahu investovat určité fyzické a duševní úsilí, o čemž z Tomášově strany nelze mluvit. Navíc, jak uvádí M. Plzák: „*záporné emoce ve vztahu, na rozdíl od kladných, vznikají samovolně*“⁸⁹, a proto je pro udržení stabilní rovnováhy potřeba většího úsilí, a to od obou partnerů, což v případě Tomáše chybělo.
- 3) Manželství charakterizuje, mimo jiné, také rovnoprávné párové rozhodování, čímž se také zvyšuje riziko vytváření podnětů pro každodenní neshody. V kombinaci s typem Tomášovy osobnosti, která se nejvíce podobala **sangvinikovi** – nestálý, emočně impulsivní, vyhýbá se nutným rozhodnutím, neurotický – se ve vztahu nemohlo nic změnit.

Jistou paralelu k Tomášovi můžeme nalézt v postavě **Evžena Oněgina**, ze stejnojmenného románu **A. S. Puškina**. Tento znuděný šlechtic zpočátku odmítá Táťáninu čistou lásku, když zjistí, že udělal chybu, je na vše již pozdě. A co víc, také mu nechybělo jisté nadání jako Tomášovi, ale kvůli měšťanskému povrchnímu způsobu života jej nedokázal uplatnit.

⁸⁹ PLZÁK, Miroslav. *Poruchy manželského soužití*. 1. vyd. Praha: SPN. 1988, s 54.

V souvislosti s psychologickým románem se sluší zmínit **Jaroslava Havlíčka**, který se ve svých dílech soustředil na deformované stránky lidské psychiky, ale zároveň naznačoval sociální podmíněnost postav. Jeho román **Vyprahlé touhy** (1935), jenž v přepracovaném vydání nazval **Petrolejové lampy** (1944) vypráví příběh Štěpky Kiliánové, dívky z měšťanské rodiny, která i když má všechny předpoklady stát se oddanou manželkou (materiální zajištění, povahové vlastnosti, tělesné zdraví), svého štěstí se nedočká.

Mezi jeho další známé prózy s milostnou tematikou patří například román **Helimadoe** (1904) či **Ta třetí** (1939).

Dílo **Vlčí jáma** (1938) od **Jarmily Glazarové** Hlavní hrdinku představuje dospívající dívka Jana-sirotek, jíž se ujal nerovný manželský pár. Tvořili jej uznávaný zvěrolékař Robert a despotická žena Klára o 18 let starší než Robert. Jana je zmítána probuzenými city k otčímovi, zároveň však svou lásku k němu nedokáže plně uplatnit, protože jí brání maloměšťácká faleš a rodinná tyranie Kláry, která představuje silný typ maloměšťáckého sobce.⁹⁰

⁹⁰ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981.

ZÁVĚR

V kontextu se světovou literaturou jsme se snažili postihnout typologii milostných příběhů. Paralelní vztah jsme našli v těchto dílech: *Paní Bovaryová – Rozina sebranec*, *Markéta Lazarová – Romeo a Julie*, *O velké vášni – Chrám Matky Boží v Paříži*, *Evžen Oněgin – Útěk do Budína*. Dále jsme se pokusili určit, co bylo pro jednotlivá období charakteristické: antika – střet neslučitelných vášní, dvorské eposy - idealizovaná láska, renesance – převaha vášni nad rozumem, romantismus – ideál a skutečnost.

Kulturní a literární kontext jsme se snažili postihnout od 90. let 19. století až k začátku 40. let 20. století. V souvislosti s tímto vývojem jsme se pokusili klasifikovat nejvýznamnější tendence a směry dané doby. Zaměřili jsme se především na tradiční venkovskou prózu, vesnické drama a psychologickou prózu.

Aplikací psychologické analýzy na literární postavy jsme došli k závěru, že nejčastější příčiny debaklu milostného vztahu lze rozdělit na vnější, týkající se společnosti, a vnitřní, vztahující se k osobnosti člověka.

Co se týče okolností vnitřních, rozhodující faktor sehrál temperament člověka a sociální determinace (*Kašpar Lén mstitel*, *Balada z Karlína*, *Nikola Šuhaj loupežník*), nedostatek emočních podnětů vůči partnerovi často vyústil v žárlivost (*Žalář nejtemnější*, *Rozina sebranec*), nevěru (*Hordubal*) a zradu (*Vina*). Pokud se podíváme na vnější okolnosti, můžeme konstatovat, že proti skutečnému prožitku milostného citu se nejčastěji stavěl ráz doby. Koncem 19. a počátkem 20. století lze hovořit o pokrytecké měšťanské morálce, konvencích vesnického řádu (*Maryša*, *Gazdina roba*) a náboženskému pokrytectví (*Drašar*, *Advent*).

Jsem si vědoma širokého rozsahu zvolené tematiky. V soudech a interpretacích jsem se nesoustředila jen na nejvýznamnější díla daného období, ale poukázala jsem na díla méně známá, jež jsou podle mého názoru neprávem opomíjena. Například mistrně vygradovaná *Balada z Karlína od Olgy Sheinpflugové* ve mně zanechala silný emocionální zážitek.

Jelikož jsem při svém studiu této problematiky nenalezla žádnou práci, jež by usilovala o celkový pohled na tuto tematiku v širokém časovém pásmu, mohla by tato bakalářská práce tvořit studijní materiál pro zájemce o tuto problematiku.

SEZNAM LITERATURY

Prameny

BRATŘI ČAPKOVÉ. *Lásky hra osudná*; Adam Stvořitel. 1. vyd. Praha: Artur, 2005. ISBN 80-86216-53-5.

ČAPEK-CHOD, Karel Matěj. *Kašpar Lén mstitel*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1928. ISBN nevedeno.

HILBERT, Jaroslav. *Vina: drama o třech dějstvích*. 10. vyd. Praha: Bursík a Kohout, 1943. ISBN nevedeno.

MAJEROVÁ, Marie. *Panenství: historie děvčete*. 12. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1971. ISBN nevedeno.

OLBRACHT, Ivan. *Golet v údolí*. 14. vyd., v ČS čtvrté. Praha: Československý spisovatel. 1983. ISBN nevedeno.

OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník*. Číslo vyd. nevedeno. Praha: Naše vojsko. 1968. ISBN nevedeno.

OLBRACHT, Ivan. *Žalář nejtemnější*. 8. vyd., podle 7. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury. 1963. ISBN nevedeno.

PREISSOVÁ, Gabriela. *Gazdina roba*. 6. vyd., v Orbise 1. Praha: Orbis. 1956. ISBN nevedeno.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Balada z Karlína*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1957. ISBN nevedeno.

SVOBODOVÁ, Růžena. *Černí myslivci: horské romány*. 12. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury. 1957. ISBN nevedeno.

VANČURA, Vladislav. *Útěk do Budína*. 9. vyd. Praha: Mladá fronta, 1982. ISBN neuvedeno.

Literatura

BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1981. ISBN neuvedeno.

BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století I.: na počátku století*. 1. vyd. Praha: SPN. 1973. ISBN neuvedeno.

BURIÁNEK, František. *Dějiny české literatury v 1. polovině 20. století II.: mezi dvěma světovými válkami*. 1. vyd. Praha: SPN. 1974. ISBN neuvedeno.

Dějiny české literatury 4: literatura od konce 19. století do roku 1945. Red. Mukařovský, J. a kol. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing. 1995. ISBN 80-85865-48-3.

GINSBURGOVÁ, Lydia. *Psychologická próza*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1982. ISBN neuvedeno.

MÜLLER, Vladimír. *Dramatická prvotina Gabriely Preissové*. In Preissová, G. *Gazdina roba*. Praha: Orbis. 1956, s. 83 – 85.

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia. 1997. ISBN 80-200-6625-7.

NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada a moderní epika*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1975. ISBN neuvedeno.

NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny lásky: populární obrazy z dějin snubnosti a manželství a prostituce od pravěku až do doby nejnovější, díl V.: láska novodobá*. Číslo vydání neuvedeno. Praha: L. Šotek, 1926. ISBN neuvedeno.

OPELÍK, Jiří. *Klasik moderní české prózy*. In Olbracht, I. *Žalář nejtemnější*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury. 1963, s. 10 – 11.

PAVELKA, Jiří – POSPÍŠIL, Ivo. *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*. Číslo vyd. neuvedeno. Brno: Georgetown. 1993. ISBN 80-901604-0-9.

PAY, Pavel. *Příběhy lásky v dějinách*. 1. vyd. Český Těšín: Petrklíč. 1996. ISBN 80-85243-74-1.

PLZÁK, Miroslav. *Poruchy manželského soužití: (Úvod do matrimoniopatologie)*. 1. vyd. Praha: SPN. 1988. ISBN neuvedeno.

PLZÁK, Miroslav. *Poznání a léčba poruch manželského soužití*. 1. vyd. Praha: Avicenum. 1973. ISBN neuvedeno.

PLZÁK, Miroslav. *Srdce zmámené láskou*. 1. vyd. Praha: Motto. 2002. ISBN 80-7246-153-2.

POHORSKÝ, Miloš. *Doslov*. In Olbracht, I. *Golet v údolí*. Praha: Československý spisovatel. 1983, s. 324 – 325.

STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. 1. vyd. Praha: Portál. 2002. ISBN: 80-7178-553-9.

ŠVANCARA, Josef. *Emoce, motivace, volní procesy: studijní příručka k předmětu Obecná psychologie II (prožívání, jednání)*. 1. vyd. Brno: MSD. 2003. ISBN: 80-86633-11-X.

ULRICOVÁ, Libuše. *Obsahy z děl světové literatury, díl I.: vybraná díla světové literatury od počátku písemnictví do konce devatenáctého století*. 2. vyd. Humpolec: JAS. 2000. ISBN: 80-902846-6-3.

ULRICOVÁ, Libuše. *Obsahy z děl české literatury*. 3. vyd. Humpolec: JAS. 2000. ISBN 80-86480-02-X.

VERECKÝ, Ladislav. *Epikův erb*. In Vančura, V. *Útěk do Budína*. Praha: Mladá fronta. 1982, s. 124 – 126.

Internetové zdroje

Z historie. Mrštíci a Maryša [online]. [cit. 15. 4. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://www.tesany.cz/obec/z-historie-mrstici-a-marysa>>.

Nebezpečné známosti [online]. [cit. 29. 3. 2010]. Dostupné na Internetu: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Nebezpe%C4%8Dn%C3%A9_zn%C3%A1mosti&oldid=5170246>.

Wikipedie. Otevřená encyklopedie: Láska [online]. [cit. 29. 3. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=L%C3%A1ska&oldid=5491866>>.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Xantippa [online]. [cit. 29. 3. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Xantippa>>.

ANOTACE

| | |
|--------------------------|---|
| Jméno a příjmení: | Iveta Horáková |
| Katedra: | českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty UP v Olomouci |
| Vedoucí práce: | Mgr. Daniel Jakubiček, PhD. |
| Rok obhajoby: | 2010 |

| | |
|------------------------------|--|
| Název práce: | Téma „nešťastné“ lásky v české literatuře 20. století |
| Název v angličtině: | The theme of „unhappy“ love in czech literature of the 20th century |
| Anotace práce: | Bakalářská práce je zaměřena na psychologicko-literární aspekty zvolené tematiky, tj. soustředí se především na analýzu mezilidských vztahů, poznání duševního života člověka, jeho chování a na příčiny destrukce mileneckého citu v české próze a dramatu 1. poloviny 20. století. Přihlíží také k literárně-historickému kontextu s odkazem na výrazné literární osobnosti a jejich díla. Snaží se dokázat propojenost lásky mezi partnery v literatuře a ve skutečném životě, zmiňuje známé milostné příběhy a dvojice z evropské literatury. Dotýká se tzv. dějin všedního dne a objasňuje úlohu emocí v mezilidských vztazích. |
| Klíčová slova: | Česká próza, 1. polovina 20. století, K. M. Čapek-Chod, Marie Majerová, Ivan Olbracht, Vladislav Vančura, mezilidské vztahy, emoce, erotická láska, muž a žena. |
| Anotace v angličtině: | The bachelor's thesis focuses on psychological literary aspects of the respective topic, i.e. it primarily focuses on the analysis of relationships, understanding of spiritual life of a person, his/her behaviour and causes of destruction of a lover's feelings in Czech prose and drama during the 1st half of the 20th century. It also reflects literary historic context with reference to significant authors and their works. It attempts to prove the link between the love between partners in literature and in real life; it mentions |

| | |
|------------------------------------|---|
| | famous love stories and couples of European literature. It covers the history of everyday life and clarifies the role of emotions in interpersonal relationships. |
| Klíčová slova v angličtině: | Czech prose, 1st half of the 20th century, K. M. Čapek-Chod, Marie Majerová, Ivan Olbracht, Vladislav Vančura, interpersonal relationships, emotions, erotic love, man and woman. |
| Přílohy vázané v práci: | - |
| Rozsah práce: | 68 stran |
| Jazyk práce: | čeština |